

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

Vem skyddar barnet?

- **En kvalitativ innehållsanalys om barns risk och skydd i vårdnadstvister där det förekommer uppgifter om våld.**

Alma Andersson & Moa Nordlund

Kandidatuppsats (SOPA 63)

VT 2022

Handledare: Tove Nyberg

Abstract

Authors: Alma Andersson and Moa Nordlund

Title: *Who is protecting the child? A qualitative content analysis of children's risk and protection in custody reports where there is information about violence.* [Translated title]

Supervisor: Tove Nyberg

Assessor: Mikael Sandgren

Up to 5% of children in Sweden experience domestic violence at home. A common misunderstanding when it comes to children being exposed to domestic violence is that they are not being harmed by the exposure. As a result of this, children are not being adequately protected against the potentially harmful outcomes that follow. The aim of this study was therefore to explore how and if children's risk for, and protection against, harm is expressed in child custody reports established by social workers in custody disputes where there is information about violence. The selected method for this study was a qualitative content analysis of five child custody reports requested from one court in Sweden. Whilst analysing our empirical data, the three planet model by Marianne Hester was applied as a theoretical framework. The three planet model aims to explain professionals' sets of thoughts within the role of their profession, focusing on professionals working with women and children that have been exposed to domestic violence. Findings of this study shows that great emphasis is placed on the role of mothers as protectors of their children in situations where domestic violence has occurred. Although, the same emphasis is not placed on the role of fathers as protectors of their children. This creates an imbalance between the expectations of mothers and fathers' roles as protectors of their children. This study also found that even though children have a need, and a right, to be protected against being exposed to domestic violence, it is not entirely uncommon that the child's needs are being overshadowed and undermined by other factors in the child's life. For example, social workers may make the assessment that the exposure to domestic violence is not harmful for the child because of the child's resilience. The findings of this study points toward the fact that the different discourses on the various planets collide, and as a result, the children may not be adequately protected against being harmed. We can therefore see the possible beneficial effects of an improved understanding and collaboration between the different discourses on the various planets.

Key words: Child protection, risk, violence, custody reports, three planet model

Innehållsförteckning

Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställningar	2
1.2 Arbetsfördelning	3
Bakgrund	4
2.1 Om vårdnad och barnets bästa	4
2.2 Vårdnadsutredningar	5
2.3 Våldets påverkan på barn	5
2.4 Risk och skydd	6
Tidigare forskning	8
3.1 Våld i vårdnadstvister	8
Teoretiskt ramverk	10
4.1 “Three planet model”	10
4.1.1 Våld i nära relationer-planeten	11
4.1.2 Barnskydds-planeten	12
4.1.3 Kontakt-planeten (efter separation)	14
Metod	16
5.1 Metodval	16
5.2 Urval	17
5.3 Analysförfarande	18
5.4 Tillförlitlighet	19
5.5 Etiska överväganden	20
Resultat och analys	23
6.1 Våld	23
6.1.1 Våldets påverkan på barnet	23
6.1.2 Ansvar för att skydda barnet mot våld	25
6.2 Föräldrarnas samarbete	29
6.2.1 Samarbete över barnskydd	30
6.2.1 Parental alienation	32
6.3 Föräldraförmåga	34
6.3.1 Bristande föräldraförmåga	35
6.4 Barnets mående	37
6.4.1 Barnets motståndskraft	37
Diskussion	39
Referenslista	42

1. Inledning

Våld i nära relation är ett stort samhällsproblem. Några som ofta glöms bort i förhållande till våld i nära relation är barnen. Det är uppskattat till att 5% av barnen i Sverige ofta upplever våld i hemmet men ännu fler barn har upplevt våld i hemmet vid något eller några tillfällen (NCK 2020). Konsekvenserna av detta kan bli att barnet får symtom som aggressivitet, depression, rädsla, PTSD och psykosomatiska besvär. Barnet kan också få problem med skolarbete, klasskamrater och kan utveckla en negativ bild av både världen och av nära relationer. Att utsättas för våld i hemmet innebär även en ökad risk för brottslighet och andra antisociala beteenden (Barnombudsmannen 2012, Forsell 2016, Andershed & Andershed 2019).

Vidare är våld i nära relation vanligt förekommande i vårdnadstvister. Flera internationella studier visar på att vårdnadstvister med uppgifter om våld ofta innehåller missförstånd som leder till att kvinnor och barn inte får rätt hjälp. Hur våldet tolkas och vilka konsekvenser det antas få kan också innebära att de våldsutsatta blir misstrodda, eller att uppgifterna om våld undermineras av motanklagelser som blir mer betrodda av domstolen. Flera internationella studier visar att barnets behov av båda föräldrarna (eller båda föräldrars rätt till barnet) värderas högre av domstolar än att skydda barnet från en våldsutövande förälder (se Jaffe et al 2003, Walker 2020, Meier 2020, Sheehy & Boyd 2020).

Den förste juli 2021 infördes en ny lag i Sverige med syftet att stärka skyddet för barn som upplever brott i hemmet. Lagen om barnfridsbrott innebär att det är straffbart att låta ett barn vara vittne till vissa brott i nära relation, så som våld (Åklagarmyndigheten, 2021). Detta till skillnad från tidigare, när barn som bevittnat våld i hemmet inte ansågs ha blivit utsatta för ett brott. Vidare ska barnets bästa alltid vara avgörande för alla beslut som rör barnets vårdnad, boende och umgänge, enligt föräldrabalken 6 kap. 2a§ (SFS 1949:381). Domstolen har i uppgift att särskilt beakta ifall barnet, eller någon annan, riskerar att fara illa eller utsättas för övergrepp. Likaså ska barnets behov av nära och god kontakt med båda sina föräldrar beaktas särskilt. De två perspektiven, barnskydd och föräldrakontakt, ska båda ges särskild hänsyn i frågor gällande barnets vårdnad, boende och umgänge.

Denna uppsats undersöker innehållet i utredningstexter utfärdade av socialtjänsten som beställts vid vårdnadstvister där det förekommer uppgifter om våld sedan lagändringen. Detta

är intressant och viktigt då tidigare forskning tyder på att barn som upplever våld i hemmet påverkas negativt utifrån ett flertal aspekter, detta kombinerat med att barnen de facto numera kan ses som brottsoffer. Vidare är detta en viktig studie då tidigare forskning har visat att domstolar sällan beaktar våldets påverkan på barn, och istället tenderar att ifrågasätta uppgifter om våld eller värderar kontakten med båda föräldrarna högre.

En central del av underlaget i vårdnadstvister är utredningar som tillhandahålls av socialtjänsten. Mot bakgrund av tidigare forskning, som är kopplad till vårdnadstvister, kan det tänkas finnas många olika anledningar till att domslut i vårdnadstvister tycks bygga på olika typer av missförstånd. Anledningarna till dessa missförstånd kan antas vara kopplade till olika faktorer: prejudicerande domar, domstolens förkunskaper, lagar på området eller utredningarna från socialtjänsten. Utredningarna från socialtjänsten har särskild relevans för socialt arbete eftersom det är just socialarbetare som genomför utredningarna. Vi har därmed, genom att studera innehållet i utredningstexterna, valt att kvalitativt undersöka hur barnets risk för och skydd mot att fara illa beskrivs och konstrueras i utredningstexter som sedan används som underlag i domslut. Studien bidrar till en ökad förståelse för hur barnets risk för och skydd mot att fara illa förstås och faktiskt tas i beaktning i utredningar i vårdnadstvister, vilket i sin tur kan bidra till en ökad förståelse för huruvida barn skyddas i vårdnadstvister där det förekommer uppgifter om våld.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka om och hur barns risk för och skydd mot att fara illa kommer till uttryck i familjerättsliga utredningstexter från vårdnadstvister där det förekommer uppgifter om våld.

- Hur kan barnets föräldrar förstås som ett skydd för barnet utifrån utredningstexterna?
- Hur kan barnets föräldrar förstås som en risk för barnet utifrån utredningstexterna?
- På vilket sätt kan barnets behov av skydd tolkas vara uppfyllt utifrån utredningstexterna?
- På vilket sätt kan barnets utsatthet för risker tolkas utifrån utredningstexterna?

1.2 Arbetsfördelning

När det kommer till arbetsfördelning av arbetet har vi under majoriteten av det genomförda arbetet suttit och arbetat tillsammans. De gånger vi arbetat enskilt har detta varit avtalat och vi har då haft en agenda gällande vem som ska göra vad. Vi har båda varit delaktiga i framställandet av samtliga delar av uppsatsen, även om en person har producerat den övervägande delen av ett stycke har den andra varit delaktig i genomläsning, med kommentarer och förslag på förbättringar.

2. Bakgrund

Som det beskrivits i inledningen är barn en grupp som riskerar att skadas av att uppleva våld i hemmet. Barn i vårdnadstvister får inte heller alltid den hjälp som de är i behov av trots att de har rätt att skyddas från våld enligt lag. För att förstå vår studie är det viktigt att ha en viss förförståelse för relevanta områden kring vårt undersökningsområde. Vi beskriver därför i denna del relevanta delar ur föräldrabalkens (SFS 1949:381) sjätte kapitel som behandlar lagar om vårdnad, boende och umgänge. Vi beskriver syftet med en vårdnadsutredning och dess innehåll, detta för att ge inblick i det empiriska materialets förutsättningar. Vidare tas våldets påverkan på barn upp för att konkretisera vikten av studiens frågeställningar. Slutligen tar vi upp risker och skydd för barnen, både för att konkretisera konceptet risk och skydd samt för att sedan, i nästkommande kapitel, kvalitativt teoretisera kring hur begreppen kan förstås i utredningstexterna.

2.1 Om vårdnad och barnets bästa

Alla individer under 18 år är barn (Unicef, u.å). Barn får inte exponeras för någon form av fysisk bestraffning eller någon annan form av behandling som kan upplevas vara kränkande, enligt Föräldrabalkens 6 kap. 1§. Det är den eller de som har vårdnaden om barnet som ansvarar för att barnet inte utsätts för det, enligt Föräldrabalkens 6 kap 2§. Av samma kapitel 5§ första och andra stycket framkommer följande:

Om barnet står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och någon av dem vill få ändring i vårdnaden, ska rätten besluta att föräldrarna ska ha gemensam vårdnad om barnet eller att en av dem ska ha ensam vårdnad. Vid bedömningen av om föräldrarna ska ha gemensam vårdnad eller om en av dem ska ha ensam vårdnad ska rätten fästa avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att sätta barnets behov främst och ta ett gemensamt ansvar i frågor som rör barnet (FB, 6 kap 5§).

För att frågan om ändrad vårdnad, i enlighet med ovan nämnt lagrum, ska tas upp i domstol krävs att en stämningsansökan inkommer från en av vårdnadshavarna. Detta med anledning av att denne vill få till en ändring i vårdnaden. Det är därefter upp till domstolen att, utifrån barnets bästa, besluta om vårdnaden ska tillfalla en av föräldrarna eller de båda (Sveriges domstolar, 2022).

2.2 Vårdnadsutredningar

I denna studie består det empiriska materialet av vårdnadsutredningar. Utredningarna har utträttats av socialnämnden på beställning av den tingsrätt där fallet tas upp varav socialnämnden utreder och lämnar ett förslag till rätten gällande ett beslut i vårdnadsfrågan. Utredaren betraktas då som den aktör som generellt har bäst insikt gällande vad som de facto är bäst för barnet. Det framkommer av föräldrabalkens 6 kap. 19§ att "Rätten ska se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir tillräckligt utredda", vilket ofta tillgodoses genom socialnämndens vårdnadsutredning (FB, 6 kap 19§). Det är vidare inte reglerat i lag gällande vad en vårdnadsutredning ska innehålla. Det framkommer dock i Socialstyrelsens föreskrift *Handläggning och dokumentation av ärenden som rör barn och unga* att "en utredning till skydd eller stöd för ett barn bör ha en klar inriktning på barnets situation, hans eller hennes behov och hur dessa tillgodoses" (SOSFS 2006, s. 4, 12). Viktiga delar i utredningen beskrivs vara hur risken ser ut för att barnet kan komma att fara illa (en så kallad riskbedömning), hur relationen mellan föräldrarna och barnet ser ut, huruvida föräldrarna anses vara lämpliga vårdnadshavare eller inte samt hur barnet själv upplever situationen. Ytterligare en del som bör tas upp i utredningen är huruvida barnets behov av omsorg och stöd uppfylls (Socialstyrelsen, 2011, s. 26).

2.3 Våldets påverkan på barn

Barnpsykologen Dyregrov likställer begreppet trauma med en beskrivning av "omfattande psykiska påfrestningar" (2010, s. 9, 10). En sådan psykisk påfrestning kan vara allt ifrån upplevelsen av en olycka eller ett plötsligt dödsfall till att bevittna våld i hemmet. Dyregrov skriver om ett antal negativa konsekvenser för barn som upplever och/eller utsätts för våld. De långsiktiga konsekvenserna kan bestå av förändringar gällande "känsloreglering, antaganden om världen och relationer till andra människor" samt tillitsproblem. Vidare beskrivs barn som själva blivit utsatta för våld eller upplevt våld ha en större risk för att själva använda sig av våld senare i livet (Dyregrov 2010, s. 59, 60). Janson (2010) skriver i rapporten *Att fråga om våldsutsatthet som en del av anamnesen* att när barnets upplevelser av våld härstammar från en närståendes handlingar resulterar det i mer omfattande psykologiska effekterna för barnet än om våldet utövats av en främling. Vanliga symptom hos barn som upplevt våld beskrivs vara magont, ätstörningar, mardrömmar, en känsla av skuld och skam, koncentrationssvårigheter samt självanklagelser (Janson 2010, s. 6, 7). Psykologisk

forskning, som den ovan nämnd, tenderar att luta sig på kvantitativa, experimentella metoder. I vår uppsats använder vi dock forskning om våldets påverkan på barn med syfte att ge studien sammanhang, mening och bidra till en mall inom vilken vi kan tolka utredningstexterna. Det är därmed relevant att ha en grundläggande förståelse för hur upplevelser av våld kan påverka barn, och känna till denna typ av forskning, när vi analyserar vårt material.

2.4 Risk och skydd

Andershed och Andershed (2019) redogör, i relation till forskning om ungdomars brottslighet, för begreppet riskfaktorer och likställer detta med vissa händelser eller vissa beteenden som gör att risken för ett visst utfall ökar, här specifikt risken för brottsliga eller antisociala beteenden. Här kommer även begreppet skyddsfaktorer in i bilden då det är dessa som agerar som ett försvar mot riskfaktorerna. Skyddsfaktorer kan beskrivas som ett skydd för barnet från att utveckla ett beteende som kan mynna ut i negativa konsekvenser, detta trots att barnet blottas för riskfaktorer (2019, s. 17). Även den svenska myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFOF, 2018) redogör för risk- och skyddsfaktorer och beskriver att dessa är omständigheter som har en koppling till ökad respektive minskad sannolikhet för att ett barn far illa. MFOF uppger att avgörande för om barnet kommer att fara illa eller inte verkar vara mängden risk- och skyddsfaktorer snarare än vilken typ av faktorer det handlar om: “fler riskfaktorer innebär en högre risk medan fler skyddsfaktorer innebär lägre risk” (2018, s. 9,10). Viktigt att ha i åtanke är vidare att det inte finns någon forskning som pekar på att en specifik riskfaktor alltid mynnar ut i ett visst utfall, olika riskfaktorer kan mynna ut i samma utfall precis som liknande riskfaktorer kan mynna ut i olika utfall.

Dyregrov (2018) skriver om olika former av risk- och skyddsfaktorer och gör en uppdelning mellan tre olika grupper av faktorer som kan påverka ett barns traumatiska reaktioner: situationsfaktorer; barnet självt; och omsorgsmiljön. När det gäller risker kopplade till situationsfaktorer uppger författaren att “närheten till våldet, dess varaktighet och grad av brutalitet utgör viktiga riskfaktorer, vilket också gäller fysiskt tvång, uttalat hot under våldsepisoden, vad barnen konkret sett samt relationen till utövaren” (2018, s. 85-87). Vidare beskrivs riskfaktorer kopplade till föräldrars beteende. Det är vanligare för barn att bli ångestfyllda om deras föräldrar upplevs vara osäkra, oroliga, samt överreagera på situationen.

En skyddsfaktor i en sådan situation kan vara att de vuxna agerar på ett lugnt sätt vilket kommer att smitta av sig på barnet (Dyregrov 2018, s. 85-87).

När det kommer till barnet självt menar Dyregrov (2018) att risk- och skyddsfaktorer även kan vara kopplade till barnets personlighet. Detta då tidigare forskning visar att extroverta barn hanterar krissituationer bättre än introverta barn, vilket sannolikt har att göra med att extroverta barn anses ha lättare för att tillkalla sig stöd och hjälp. Ytterligare skydds- och riskfaktorer kopplade till barnet självt kan vara barnets psykiska mående då de barn som har eller har haft problem med psykisk ohälsa beskrivs som en särskild riskgrupp (Dyregrov 2018, s. 86). Dyregrov redogör för risk- och skyddsfaktorer kopplade till omsorgsmiljön och nämner bland annat att familjen kan vara en potentiell riskfaktor, detta om det de facto är någon familjemedlem som utsätter barnet för exempelvis våld. Vidare skriver författaren att “föräldrarnas psykiska problem, äktenskapliga svårigheter, arbetslöshet eller drogmissbruk både ökar riskerna för traumatisering och försvårar möjligheten att bearbeta det som skett”. Även om familjen kan vara en potentiell riskfaktor, kan det även vara familjen som utgör en skyddsfaktor för barnet. Detta då familjens stöd till det utsatta barnet kan vara avgörande för hur denne reagerar på den traumatiska händelsen samt hur barnet hanterar tiden efter traumat (Dyregrov 2018, s. 87).

MFOF (2018) redogör kortfattat för några risk- och skyddsfaktorer gällande utveckling och hälsa hos barn på de olika nivåerna individnivå, föräldranivå och miljönivå. Skyddsfaktorer på individnivå kan vara att barnet besitter goda kognitiva färdigheter medan det på föräldranivå kan vara att barnet har en trygg anknytning till sina föräldrar (2018, s. 11). En trygg anknytning beskrivs, i enlighet med John Bowlbys anknytningsteori, innebära att barnet får en känsla av trygghet och skydd när denne söker sig till sin omvårdnadsperson (Broberg, Granqvist och Mothander, 2020, s. 17). Skyddsfaktorer på miljönivå beskrivs kunna vara att barnet har bra relationer till sina kompisar samt att barnet upplever skolan som meningsfull och stärkande för den egna självbilden (MFOF, 2018, s. 11). Vidare ges exempel på definitioner av riskfaktorer som “ett socialt, psykologiskt eller biologiskt (inklusive medicinskt) förhållande som kan leda till problem inom hälsa, utveckling, anpassning eller beteende” (2018, s. 9). Ovan nämnda förhållande kan definieras som skyddsfaktorer om de istället bidrar till en förbättring när det förekommer en risk. Risk- och skyddsfaktorerna i ovan nämnd forskning har alltså studerats kvantitativt, men i vår studie undersöker vi risker och skydd kvalitativt genom att undersöka hur begreppen förstås, används och konstrueras.

3. Tidigare forskning

Här lyfter vi fram relevant tidigare forskning på området. Detta görs för att kunna gå djupare och undersöka hur barns risk och skydd kommer till uttryck hos aktörerna som arbetar med barn, familjer och rättsprocesser, och hur detta påverkar beslutsfattandevikten av risk och skydd för barn som varit del av en vårdnadstvist där det förekommer uppgifter om våld. Detta görs dessutom för att ge studien ett sammanhang och kunna relatera de egna resultaten till annan forskning.

För att finna tidigare forskning har vi gjort sökningar på databasen LubSearch, där vi har begränsat sökningarna till åren 2000-2022. Vi har filtrerat resultaten genom att endast söka efter material som blivit "peer reviewed". Vi har bland annat använt oss av sökorden "Custody dispute", "custody reports" och "Violence".

3.1 Våld i vårdnadstvister

Våld i vårdnadstvister är ett område med mycket tidigare forskning. Jaffe et al. (2003) beskriver vanligt förekommande missuppfattningar i vårdnadstvister där våld förekommer. Studien har genomförts genom intervjuer med kvinnor och barn som varit våldsutsatta och på grund av detta också varit i rättsliga processer. Dessa missuppfattningar är, bland annat men inte enbart, att våld i nära relation upphör vid en separation, vilket nödvändigtvis inte är sant då våldet kan fortsätta även efter separationen. Ytterligare en missuppfattning är att barn inte skadas av våldet om de inte är utsatta för direkt våld. Forskare menar dock att våld i nära relation kan ge stora skador på barn som som på olika sätt utsätts för det. En tredje missuppfattning är att våld i nära relation är en fråga mellan två vuxna, som inte ska ha avgörande roll i frågan om barns vårdnad. I verkligheten har våld i nära relation stor påverkan på barn och familjrelationer, där studien tyder på att vårdnaden om barnet och våld i nära relation inte kan behandlas som två separata frågor (Jaffe et al, 2003). I nämnd studie belyses det alltså hur barnets behov av skydd förbises, som ett resultat av felantaganden eller ignorans om våldets påverkan på barnet.

Bilden fördjupas av Macdonald (2017) i en dokumentstudie av rapporter från domstolar i fall gällande våld i nära relationer i England, särskilt gällande diskurser kring barns kontakt med föräldrar, "post-separation"-relationer och "welfare". Studien finner att den dominerande

diskursen påverkar hur utredningar ser på barnets bästa, men också i vilket utsträckning barnets egna röst tillåts påverka. Studien pekar på att en god kontakt med barnens fäder gick före barnskyddet och skydd för att bevittna eller utsättas för våld (Macdonald 2017). Vidare beskriver Walker (2020) i en rättssociologisk studie att domstolar tenderar att ha en skeptisk inställning till mödrar som berättar om våld i vårdnadstvister. Den skeptiska inställningen leder till att mödrar och deras barn inte skyddas från våldet, då våldet förminskas och bortförklaras. En av bortförklaringarna som bidrar till att barn inte skyddas är "parental alienation" (att sabotera för den andre föräldern att inte få träffa barnet), en förklaringsmodell som enligt Walker saknar vetenskaplig grund. Studien ställer sig dessutom kritisk mot presumtion för gemensam vårdnad i de fall som har våldshistoria, och menar att en förälder dömd för våld mot den egna familjen borde bevisa, snarare än motbevisa, sin föräldraförmåga (Walker 2020).

I likhet med ovanstående forskning beskriver Sheehy och Boyd (2020) i sin dokumentstudie av rättsfall, att en domstol är mer trolig att fokusera på parental alienation än att fokusera på uppgifter om våld i nära relation, i fall rörande vårdnad och umgänge. När mödrar anklagar fäder för våld i nära relation ses detta ofta som egoistiska uttryck för att isolera sitt barn från denne föräldern, snarare än uttryck för rädsla, vilket ger negativa konsekvenser för mödrarna i vårdnadstvister (Sheehy & Boyd 2020). Liknande resultat beskriver Meier (2020), i en dokumentstudie av rättsfall under en tioårs-period, som pekar på att i de fall en kvinna anklagar en man för våld i nära relation, minskar hennes chans att få behålla vårdnaden om sitt barn. I det fall mannen motsätter sig till att våld ska ha förekommit och ger egna anklagelser om parental alienation ökar risken markant för modern att förlora vårdnaden. Meier beskriver att detta är könsspecifikt och att våld-argumentet i den motsatta situationen (kvinnan anklagar mannen för alienation) inte blir underminerat av alienations-argumentet. Anklagelser om våld i nära relation har alltså en negativ påverkan på kvinnors chanser att behålla vårdnaden om sitt barn (Meier 2020). Båda dessa studier visar på att kontakten med båda föräldrarna, om så än våldsutövare, övertrumfar vikten av att skydda barnet gentemot att bevittna våld.

Sammantaget visar den utvalda tidigare forskningen, både intervjustudier och dokumentstudier, på att barnet riskerar att inte skyddas på grund av antaganden och föreställningar om familjer, mödrar, barn och våld. I vår studie gör vi ansats till att vidare undersöka dessa antaganden och föreställningar, med särskilt fokus på barns risker och skydd

vid våldsutsatthet, för att antingen kunna bekräfta, nyansera eller kontrastera bilden som presenterats av tidigare studier.

4. Teoretiskt ramverk

En teori är tänkt att användas som redskap för att “utforska, förklara och skapa mening” i förhållande till empiriskt material (Lind, 2019, s. 116). Teorin kan också bidra med begrepp och modeller, för samma syfte. En teori erbjuder ett ramverk, inom vilket vi fått handlingsalternativ för studien. Teorin är också ett par glasögon som hjälpt oss att rikta vår uppmärksamhet och förklara fenomen (Lind, 2019). En teoretisk modell kan ge begriplighet och skapa överskådlighet i den egna studien. Samtidigt är en modell aldrig komplett, ingen modell kan göra anspråk på att vara gångbar i alla avseenden och modellens glasögon innebär att vissa företeelser inte blir belysta och därför inte uppmärksammas (Lind, 2019). För oss innebär ovanstående att vi valt en teoretisk modell för vår studie, med en medvetenhet över att vi därmed valt bort andra tänkbara modeller och teorier.

Vi tillämpar i vår studie Hesters så kallade treplanetsmodellen (2011). Den tillåter en explorativ ansats och passar vår studie då vi ämnar att undersöka hur barns risker och skydd konstrueras i utredningstexter, dels utifrån relevant tidigare forskning men också utifrån ett relativt öppet perspektiv där det empiriska materialet tillåts styra vår analys. Hester har tidigare forskat om bland annat genus och våld i relation till olika aktörer, och i treplanetsmodellen undersöker Hester professionella diskurser kring kvinnor och barn som är offer för våld i nära relation. Denna teori är relevant för vår undersökning trots att vi i undersökningen inte utgår från ett direkt aktörsperspektiv. Detta då det empiriska materialet utgörs av dokument som producerats av professionella aktörer likt de som ingår i Hesters treplanetsmodell.

4.1 “Three planet model”

Hesters “Three Planet Model” (2011) fokuserar på kvinnor och barn som är utsatta för våld i nära relation. Hester adresserar den spänning som kan uppstå mellan olika yrkesgrupper i arbetet med våldsutsatta och våldsutövare då de utgår från olika diskurser i sitt arbete. Studien består av forskarens egna erfarenheter av multiprofessionella möten i kombination med tidigare forskning, vilket bildar tre planeter med tillhörande diskurser. Hester både stödjer diskurserna, ifrågasätter deras uppfattningar och ställer diskurserna emot varandra för

att belysa samspelets förutsättningar, för att komma till slutsatsen att diskurserna behöver lära av varandra och samarbeta. Den tidigare forskning som Hester (2011) relaterar till är omfattande, och används för att understödja hennes tes.

Hesters ovan nämnda slutsats, att planeterna har behov av och brist på att samverka och lära från varandra, beskrivs skapa ett tomrum, eller svart hål, för barn och kvinnor. Modellen beskriver tre olika "planeter" med tre olika perspektiv, kulturer och "befolkningar" (yrkesgrupper), som tillsammans skapar klimatet på den egna planeten. De tre planeterna ställs emot varandra och beskrivs ha svårt att mötas eftersom de har svårt att förstå de andra planeterna. Detta är något som i sin tur kan leda till negativa konsekvenser för de som befinner sig på de olika planeterna. Hur en person eller ett beteende konstrueras beror på vilken planet som är aktuell, vilket kan ge en och samma person motstridiga budskap och skapa förvirring när denne vistas på flera planeter (Hester 2011, s. 839). Hester beskriver att de olika planeterna kan krocka och motsäga varandra, eftersom de ser problem på olika sätt och har olika lösningar. Motsättningarna och de olika problemformuleringarna kan skapa ett tomrum, i vilket barn och kvinnor finns, ett tomrum dit planeterna inte når utan att samarbeta.

Hester (2011) beskriver att treplanetsmodellen kan förklara de professionellas uppsättningar av tankar inom rollen för deras profession, men också bidra till att förstå systemet bakom bland annat våra välfärdssystem. Treplanetsmodellen tar utgångspunkt i en frustration över kvinnor och barns situation och hur de professionellas effektivitet hindras av att verka på olika planeter. Treplanetsmodellen behandlar också kvinnor och barns säkerhet och på vilka sätt kvinnor och barn blir sedda inom de olika planeterna, likväl på sätten de blir förbisedda på respektive planet (Hester, 2011, s. 839, 840). Vi gör inte, likt Hester, anspråk på att förklara multiprofessionella samspel, välfärdssystem eller professionell effektivitet. Modellen är trots detta applicerbar på vår studie då det ur empirin går att utläsa den professionellas syn på barnets säkerhet och konstruktioner av detta.

4.1.1 Våld i nära relationer-planeten

Den första planeten som Hester tar upp är våld i nära relationer-planeten. Denna planet har sin historia i kvinnorörelsen och bygger på grundantagandet att våld i nära relationer beror på ojämlikhet mellan könen och att våldet är könsbundet. Hester lyfter fram att både män och kvinnor kan vara aggressiva och utövare av våld, men att forskning visar att mäns våld är värre gällande "omfattning, svårighetsgrad och påverkan" (2011, s. 840 egen översättning).

På våld i nära relationer-planeten är det därför mäns våld gentemot kvinnor som är det centrala problemet.

Hester skriver framförallt om två exempelområden på våld i nära relationer-planeten. Det första är skydd och stöd till de utsatta kvinnorna, och det andra är program för förövaren, exempelvis av kriminalvården och rättsväsendet. Det finns även exempel på försök att jämna ut ojämlikheter mellan kvinnor och män och att ge makt till kvinnor som befinner sig i våldsamma relationer. Planeten har även ett fokus på våld i nära relationer som brott. Detta fokus ligger på att kriminalisera våld i nära relationer, något som tidigare varit ett dolt problem (Hester 2011, s. 841).

På våld i nära relationer-planeten kretsar frågorna främst kring de vuxna, mannen som förövare och brottsling, och kvinnan som offer eller överlevare och i behov av skydd (Hester, 2011, s. 841). Detta speglar, paradoxalt nog, inte vad Sheehy och Boyd (2020) observerar gällande att mödrar snarare blir misstrodda i domstol än stöttade när de anklagar fadern till deras barn för våld i nära relation. En liknande slutsats tas upp av Meier (2020), som menar att kvinnans chans att få behålla vårdnaden om sitt barn minskar efter att hon anklagat fadern för våld i nära relation. Detta tyder på att det finns en diskrepans mellan diskursen om kvinnor som offer, och domstolars faktiska bedömningar som pekar åt motsatt håll. Hester (2011) menar att även om barnet inte är central på våld i nära relationer-planeten, påverkas barnet mycket av vad som händer på denna planet. Barnet kan påverkas positivt av att mamman är i säkerhet (även om detta inte är helt säkerställt genom forskning) i högrisk-fall där mamman utsätts för våld. Samtidigt lyfter Hester fram att det behövs ett tätare samarbete, och mer överlappning, mellan våld i nära relationer-planeten och planeten för barnskydd för att kunna ge barn de skydd de behöver (2011, s. 841, 842). Våld i nära relationer-planeten återspeglar Jaffe et al. (2003) observation gällande att barnet ofta förbises gällande våld i nära relation. Både Jaffe et al (2003) och Hester (2011) är kritiska till detta och argumenterar för större fokus på barnets roll som offer i fall om våld i nära relationer.

4.1.2 Barnskydds-planeten

På barnskydds-planeten är barnet och barnets bästa det mest centrala. Det centrala är att staten ser till att barnet inte utsätts för skada inom familjen och att det finns lagar som ser till barnets bästa alltid är relevant på denna planet. Hester (2011) beskriver att barnskydds-planeten har utvecklats på senare tid, exempelvis har situationer där barnet anses ta skada

utvidgats till att även gälla när ett barn bevittnar brott och på så sätt kan få emotionella skador. Vanligtvis syftar denna planet till att skapa samarbete mellan föräldrar, snarare än att väcka åtal eller tvist. Den absolut sista lösningen beskrivs vara att ta barnet från sin ursprungsfamilj (Hester, 2011, s 842, 843).

På barnskydds-planeten ses mammorna vara extra viktiga då de anses vara barnets främsta beskyddare. Mammorna förväntas beskydda sina barn genom att lämna sin partner, förövaren, vilket ofta ses som den bästa lösningen av socialarbetare på barnskydds-planeten. Detta kan bli problematiskt eftersom mammorna ofta själva är i svåra situationer. Det kan därför vara svårt för dem att beskydda sina barn på det sätt som förväntas av dem och därför lyckas de inte leva upp till de professionellas förväntningar. Dessutom menar Hester att forskning visar att det farligaste en kvinna kan göra när hon är utsatt för våld i nära relation är att lämna relationen. Att lämna en sådan relation är inte bara det farligaste för kvinnan själv, utan även för barnet, trots att det på denna planet anses vara en handling för att skydda barnet (Hester 2011). Att lämna innebär ökad risk för att våldet ska eskalera samt ökad risk för mord, både under separationen och efter separationen.

Detta stämmer även överens med Jaffe et al. (2003) som understryker att våldet både kan fortsätta och öka efter separation. Som en reaktion på detta kan professionella hota med att placera barnet utanför hemmet i ett försök att motivera mamman till att lämna relationen. Detta beskrivs av Hester (2011) vara kontraproduktivt ur två synvinklar, dels då det skapar en rädsla för kvinnan att berätta om våldet på grund av efterföljande krav och hot, och dels att det tar bort fokus från mannen som den huvudsakliga förövaren (Hester, 2011, s. 843, 844). På barnskydds-planeten finns det ett tydligt fokus på att barnet ska skyddas från våld, och förväntningarna på omvärlden är att se till att barnet är i säkerhet. Här skiljer sig planeten både från våld i nära relationer-planeten och tidigare forskning (Jaffe et al. 2003, Macdonald 2017, Walker 2020) som alla menar på att barn riskerade att inte skyddas från våld i hemmet.

En annan aspekt av barnskydds-planeten är hur planeten ser på de våldsutövande fäderna. På barnskydds-planeten uppmanas fäder att förändra och förbättra sin föräldraförmåga samt ta ansvar över att barnens behov blir tillgodosedda. Att genomföra program för våldsutövare är också en del av denna process (Hester, 2011, s. 849). Detta är i enlighet med vad Walker (2020) förespråkar gällande att en våldsam förälder bör bevisa snarare än att motbevisa sin föräldraförmåga. Dock menar Walker att detta normativa syfte tyvärr inte riktigt motsvarar,

eller syns i, rättsprocessen. Hester (2011) menar att på denna planet krockar förväntningarna på fäderna med förväntningarna som finns på våld i nära relationer-planeten. Detta då fäderna på barnskydds-planeten uppmanas att förbättra sig själv som förälder för att kunna tillgodose barnets behov. Här är ofta fadern sedd som en "tillräckligt god" fader. Samtidigt finns det motsättningar på barnskydds-planeten, då fadern även ses som våldsam och anses behöva hjälp (Hester, 2011, s. 849). På våld i nära relationer-planeten ses fäderna snarare som brottslingar som borde hållas borta från barn och kvinnor (2011, s. 844, 845).

4.1.3 Kontakt-planeten (efter separation)

På kontakt-planeten flyttas fokus fram i tiden och till tiden efter en separation mellan föräldrarna. Här läggs ingen vikt vid de tidigare förhållandena till skillnad från de andra två planeterna som fokuserar på våldets effekter. På kontakt-planeten förväntas familjen klara sig utan samhällets inblandning och istället förlita sig på sina egna förmågor att förhandla och samarbeta i frågor som rör barnet. På kontakt-planeten lämnas tidigare uppgifter om våld i dåtiden och anses vara irrelevanta för framtida lösningar gällande barnet (Hester 2011). Jaffe et al. (2003) argumenterar på sätt och vis i motsats till detta, och menar att våld mellan två föräldrar snarare borde ha en avgörande roll i frågan om barnets vårdnad, och inte beaktas som enbart en företeelse mellan föräldrarna. På kontakt-planeten anses barnet även gynnas av kontakten med båda föräldrarna, även den förälder den inte bor hos. Detta gäller oavsett vad föräldern tidigare gjort eller tidigare uppgifter om våld. Att ha fortsatt umgänge med den förälder som barnet inte bor hos anses därför vara den önskade lösningen i vårdnadstvister där barnet har sitt stadigvarande boende hos en förälder (Hester 2011, s. 846, 847).

På kontakt-planeten uppmuntras som tidigare nämnt kontakt mellan barn och förälder, oavsett deras tidigare historia. Forskning visar dock att kontakt mellan barn och tidigare våldsutövande förälder kan skapa en situation som triggar våld och i vissa fall även mord, gentemot den andre föräldern eller barnet själv. Detta innebär att kontakten kan innebära en risksituation för att våldet ska fortsätta. Därför menar Hester att kontakten mellan barn och våldsutövande förälder bör vägas gentemot barnets behov av skydd från våld, vilket kan uppnås tillsammans med barnskydds-planetens syn på barnets skyddsbehov. Även om forskning pekar på våldets negativa effekter för barn, argumenterar Hester för att domstolar sällan och på ett inkonsekvent sätt applicerar den kunskapen på barnets umgänge med en våldsutövande förälder. Presumtionen för att umgänge är det bästa för barnet är fortfarande stark, trots försök och forskning som talar i motsatt riktning (Hester 2011, s. 847). Macdonald

(2017) exemplifierar sådan forskning och menar att umgängespresumtion riskerar att skada barnet och inte tillgodose dess behov av skydd från våld.

Kontakt-planeten vilar på två starka grunder, framtidsfokus och umgängespresumtion. Hester menar att umgängespresumtionen är så pass stark att uppgifter om våld i nära relation ofta inte diskuteras utifrån hur barnet påverkas. Dessutom observerar Hester att professionella på kontakt-planeten skapar en självuppfyllande profetia, där umgängespresumtionen dels är stark men att när arbetet anpassas efter den så utmanas den inte heller. I dessa situationer framhäver de professionella ett framtids-fokus vilket skapar förutsättningarna för kontakt-planeten att bortse från vad som tidigare hänt utan att utmana uppfattningarna. På kontakt-planeten kan även professionella avfärda, omformulera eller ignorera mödrars uppgifter om våld i nära relation; här syns det hur framtidsfokuset gör att uppgifter om dåtiden försvinner från kontakt-planeten.

Planeternas syften, arenor och synsätt blir tydliga i kontrast till varandra. Hester (2011) lyfter fram ett exempel där föräldrar uppmanas öka sin kontakt och samarbete i vårdnadstvister, i kontrast till brottmål om våld i nära relation där mamman skyddas från kontakt med fadern. I exemplet symboliserar vårdnadstvistens kontakt-planeten och brottmålet symboliserar våld i nära relationer-planeten. Här syns det hur kontakt-planetens uppfattning om kontakt krockar med uppfattningen om kontakt och skydd på våld i nära relationer-planeten (Hester 2011, s. 847, 848). Här syns både hur bedömningarna påverkas av planeterna, men även att den faktiska arenan för bedömningen påverkar vilken planet resonemanget tillhör.

Arenan kan även påverka hur barnets behov av skydd anses se ut. På våld i nära relationer-planeten har skyddet en naturligt stor del, som en följd av rättsliga processer och en direkt konsekvens av skyddet det innebär. Även på barnskydds-planeten har barnets behov av skydd en stor roll. Barnskydd är den mest centrala tanken på planeten, samtidigt som det som tidigare nämnt inte alltid faktiskt ger ett önskat utfall. På kontaktplaneten har barnskydd ingen uttalad roll, men kan både uppnås eller förbises genom de bedömningar som görs utifrån andra parametrar. Vårt empiriska material, utredningar från vårdnadstvister, tillhör vid första anblick både barnskydds-planeten (där samarbete och barnskydd är viktigt) och kontaktplaneten (med framtidsfokus och syfte till familjens självständighet). Texternas karaktär är inte samma som exemplen från våld i nära relationer-planeten, eftersom en vårdnadsutredning inte är ett brottmål eller liknande. Samtidigt kan vi hitta resonemang från

alla tre planeter i våra utredningstexter, vilket kan tyda på att planeterna används mer flexibelt i verkligheten jämfört med i teorin.

5. Metod

I vår studie är metoden ett tillvägagångssätt för att kunna genomföra studien. Metoden i vår studie har skapat struktur, ökat tillförlitligheten och hjälpt oss att bearbeta vår empiri. Vår metod har även hjälpt oss binda samman vårt empiriska material med teorin, och på så sätt kunna besvara våra forskningsfrågor (Lind 2019).

5.1 Metodval

För att undersöka barns risk och skydd i utredningstexterna har vi använt oss av en kvalitativ innehållsanalys. Vi har i vår studie utgått från ett explorativt förhållningssätt då vi vill generera kunskap gällande hur barn faktiskt skyddas i utredningstexter som sedan används som underlag i domslut. Vi har använt oss av tidigare forskning som har liknande explorativa syften och bidrar till kritik om hur vårdnadstvister hanteras och hur våld i nära relationer förstås. Vårt teoretiska ramverk lutar sig mot en socialkonstruktivistisk grund och bidrar inte till positivistisk forskning som annars ofta förknippas med begrepp som skydds- och riskfaktor. Vi har snarare tittat på hur begrepp som risk och skydd används och beskrivs i det empiriska materialet. Lind (2019, s. 157) beskriver att metodvalet och det teoretiska ramverket ska gå hand i hand, för att komplettera varandra och för att användas tillsammans. Vår metodologi är precis som treplanetsmodellen (Hester 2011) av explorativ karaktär och har uppkommit under angränsande förutsättningar, vilket har skapat grundförutsättningar för vårt val av metod.

Vi har valt att fokusera på hur barnets risker och skydd beskrivs, vilket gör en dokumentstudie till en lämplig metod. Detta då vi vill fokusera på ett mindre antal texter för att kunna göra en kvalitativ analys. Boréus (2015) menar att analys av texter ger möjlighet att belysa hur människor ser på vissa företeelser, och på så sätt förstå relationen mellan grupper. I vår studie gör vi anspråk att förstå hur risker och skydd kopplade till barnet beskrivs, vilken plats barnet får samt hur våldssituationen som påverkar barnet tolkas i vårdnadstvisten. Detta för att bidra till en förståelse för hur barnet behandlas och skyddas i processen. Den empiri vi använts oss av utgörs av utredningstexter, i vilka vi söker teman om barnets risk och skydd. En strategi för att hitta bakomliggande tema i dokument är kvalitativ innehållsanalys, vilket

är den analysmetod vi har valt att använda. Tematisk kvalitativ innehållsanalys kännetecknas av att författaren ständigt reviderar de koder och kategorier som framkommer ur dokumenten. Kvalitativ innehållsanalys redovisas ofta, precis som i vår studie, genom korta citat (Bryman 2008, s. 505). I vår studie har den kvalitativa innehållsanalysen bidragit till att vi ständigt har reviderat och vässat våra koder och kategorier under processens gång.

Vår valda metod innebär vidare både för- och nackdelar för vår studie. En fördel med dokumentstudie som metod är att vårt empiriska material redan fanns innan vi påbörjade vår studie. Vi behövde därmed inte upprätta något eget empiriskt material, vilket krävs vid exempelvis intervjuer vilket också hade tagit oss längre tid än vad det gjort att begära ut domslut och utredningstexter. Att göra en kvalitativ innehållsanalys av redan befintligt material är även en fördel tidsmässigt då vi som författare har möjlighet att ägna mer tid åt bearbetning och analys, jämfört med ifall vi exempelvis hade behövt intervjua och transkribera material. Ytterligare en fördel med att använda oss av officiella dokument är att de måste anses kunna representera yrkesverksammas faktiska bedömningar på ett trovärdigt sätt, detta då utredningstexterna de facto används som beslutsunderlag i domstol.

Några tänkbara nackdelar med en dokumentstudie är att materialet är begränsat på så sätt att vi inte kan ställa följdfrågor eller gräva djupare, utan behöver förhålla oss till materialets begränsningar. Dokumentstudier är också begränsade i förhållande till vilken typ av frågor de kan besvara. Även om en dokumentstudie lämpar sig till vår studie och frågeställningar är det möjligt att vidare forskning på området skulle begränsas av materialets karaktär.

Utredningarna ger möjlighet till stort handlingsutrymme för den professionella, även om det finns vissa riktlinjer för hur utredningarna ska utföras. Materialet följer därför samma logiker och syftar till att ge liknande information. Materialet har endast möjlighet att besvara vissa frågor, begränsat till socialarbetarnas beskrivning av barnets och familjens situation och socialarbetares bedömningar av dessa.

5.2 Urval

Vårt empiriska material består av utredningar om vårdnad, boende och umgänge. De är beställda av domstol i vårdnadstvister där det förekommer uppgifter om våld, skrivna och utredda av socialnämnden. Detta innebär att vi har använt oss av ett målinriktat urval, då vi har utgått från vårt syfte och våra frågeställningar för att välja ut empirin (Bryman 2008, s.

350). Vi började med att begära ut domar från mål om vårdnad, boende och umgänge. Vi valde att begränsa oss till en tingsrätt i en medelstor stad i Sverige. Den ursprungliga tanken var att begära ut samtliga domar från sista halvåret under 2021, eftersom det är nära i tid men samtidigt en begränsad tidsperiod samt då det i juni 2021 skedde en lagändring. Detta resulterade i 64 domar vilket är ett för stort antal för storleken på denna studie. Därmed begränsade vi vårt urval direkt och begärde istället ut de nio första domarna inom tidsperioden 1 juli 2021 - 31 december 2021.

Domstolen lämnade istället ut de nio sista domarna inom tidsperioden. Dessa täckte perioden 1 december - 31 december 2021 vilket fungerade lika väl för oss. Från de nio domarna kunde vi snabbt utläsa att i två av målen hade ingen vårdnads, boende och umgängesutredning beställts av domstolen, vilket gav oss endast sju domar kvar. I två av dessa domar förekom uppgifter om våld, av och/eller mot föräldrar, vilket gjorde att vi endast valde att begära ut utredningarna i två av de nio fallen. Vi har läst domarna i syfte att samla in och göra ett urval av empiriskt material, men vi har inte använt dessa vidare i analysen utan fokuserar på själva utredningstexterna som alltså används i domarna. Detta för att i analysen kunna belysa hur barns risk och skydd de facto konstrueras i de utredningar som sedan ligger till grund för beslut i frågan om vårdnad.

För att utöka vårt empiriska material begärde vi ut domarna från mål gällande vårdnad, boende och umgänge, från samma domstol, från den förste september 2021 till den sista november 2021. Detta resulterade i 28 domar varav vi kunde identifiera uppgifter om våld i fem utav domarna. Vi begärde därmed ut utredningar från fem av 28 fall. Detta är utöver de första två som valdes i det första urvalsstadiet. När vi fick tillbaka utredningarna vi begärt ut visade det sig att en var sekretessbelagd och den uteslöts därmed ur studien direkt. Ytterligare en utredning valdes bort, eftersom tingsrätten försedde oss med ett dokument som ogiltigförklarar den utredning vi hade begärt ut. Vårt empiriska material består därmed av fem utredningar, beställda i vårdnadstvister, under perioden 1 september 2021 - 31 december 2021. Utredningarna är mellan 10 till 21 sidor långa, där genomsnittslängden är ca 14 sidor.

5.3 Analysförfarande

Nästa steg i processen, efter att vi samlat in vår empiri, var att analysera det insamlade materialet. Lindgren (2014, s. 34) redogör för tre steg av denna analysprocess där det första

steget i processen är kodning, vilket följs av tematisering och summering. Den första nivån av analysprocessen, kodning, handlar kortfattat om “reduktion av data” vilket görs genom att identifiera olika mönster i det insamlade materialet för att göra det mer lätthanterligt. I slutskedet av denna del av processen kommer de kvarvarande beståndsdelarna, som utvunnits genom kodningen, vara de som är av störst betydelse för studien (Lindgren 2014, s. 37). Vi har identifierat följande koder i materialet: våldets påverkan på barnet, ansvar för att skydda barnet mot våld, föräldrarnas samarbete viktigare än barnets skydd, parental alienation, bristande föräldraförmåga samt konstruktioner av barnets motståndskraft.

Kodningen följs av tematisering eller “presentation av data” vilket innebär att de koder som tidigare framkommit sorteras och kategoriseras utifrån deras relation till varandra (Lindgren 2014, s. 40). De kategorier, eller tematiseringar, vi har samlat vår empiri i är våld, föräldrarnas samarbete, föräldraförmåga och barnets mående. Kategorierna passar ihop med vårt teoretiska ramverk, detta då Hester (2011) diskuterar våld i förhållande till föräldrarnas samarbete, föräldraförmåga och barnets mående. Kategorierna är även förenliga med vårt övergripande syfte, att tolka och utläsa risker och skydd, eftersom kategorierna kan utgöra både risker och skydd för barnet.

Slutligen sker den så kallade summeringen som likställs med “slutsatser och verifiering”. I detta skede knyts säcken ihop genom att konkludera de koder samt tematiseringar som tidigare har identifierats i analysprocessen. Resultaten från kodningen integreras med resultaten från tematiseringen och presenteras i summeringen som ett sammantaget resultat av det analyserade materialet (Lindgren 2014, s. 41). I summeringen har vi valt att låta treplantetsmodellen styra våra koder och kategorier, för att på så sätt kombinera teori med empiri. Slutligen har tidigare forskning applicerats för att bekräfta eller kontrastera vår empiri.

5.4 Tillförlitlighet

Lind (2019) beskriver att i kvalitativ forskning är begreppen autenticitet, pålitlighet och träffsäkerhet relevanta för att skapa tillförlitlighet. Autenticitetsbegreppet syftar till det empiriska materialets äkthet, men även att materialet återges på ett autentiskt och rättvisande sätt (Lind 2019, s 165). I vår studie är materialet ‘äkta’, något som diskuteras under etiska överväganden, men även i en dokumentstudie finns kravet på att återge källan rättvisande.

Boréus anger att ett problem i kvalitativa studier är att kodningen kan ta materialets innehåll ur sitt sammanhang (2015, s. 80). Ett sätt för oss att hantera detta har varit att ha ett mått av osäkerhet gällande vår egen analys och att vi har läst materialet många gånger, då det lyfts fram av Eldén som ett sätt att öka tillförlitligheten i analysen ytterligare (2020, s. 127, 128).

Begreppet pålitlighet syftar till att en utomstående person ska kunna bedöma och förstå den analytiska processen, och att nämnd process ska vara konsekvent (Lind 2019, s 165). Detta har vi säkerställt dels genom den egna processen, där det analytiska arbetet ska utföras pålitligt, genom att låta utomstående personer läsa uppsatsen och under seminarium. Vi höjer även pålitligheten genom att vara transparenta gällande både vilken teori och tidigare forskning vi bygger vår studie på, samt de fördelar och begränsningar som funnits med de val och motiveringar vi gjort under processens gång. "Peer debriefing" anses vara ännu ett tillvägagångssätt att höja tillförlitlighet. Det innebär att författaren diskuterar och presenterar sina resultat och sin analys för en utomstående person. På så sätt prövas studien, dess resultat och processen under hela processen (Lindgren 2014, s. 83). Vi har använt oss av peer debriefing med hjälp av utomstående personer. Det sista begreppet, träffsäkerhet, handlar om att undersökningen faktiskt beskriver det den utger sig för att göra. Detta innefattar att det empiriska materialet återspeglar och har potential att besvara forskningsfrågorna (Lind 2019, s 165).

5.5 Etiska överväganden

Huruvida dokument är en etisk banal datakälla tycker forskare olika om. Bryman menar att dokument som datakälla inte har validitetsproblem på grund av påverkansseffekt, vilket av honom anses vara en styrka (2008 s. 488, 489). Även Lind lyfter fram dokument som en tillförlitlig källa av empiriskt material, eftersom materialet upprättats utan inblandning från författaren och utan undersökningens syfte som motivation (Lind 2019, s. 161).

Barlow (2015) lyfter fram etiska, personliga och emotionella risker med att hantera känsliga dokument. Barlow menar att officiella dokument som datakälla, speciellt sådana med känslig karaktär (Barlow lyfter fram rättegångshandlingar som berör brott mot barn) inte är så etiskt enkla som de ibland framhålls vara. Tvärtom, dokument har potential att skada författarens egen hälsa och vara problematiska ur både personlig och forskningsetisk synvinkel (Barlow 2015).

De punkter som Barlow (2015) lyfter fram är dels att författarens egna känslomässiga reaktioner kan färga eller påverka studien och dels de potentiellt skadliga effekter på psykisk hälsa som kan komma av att konsumera mycket känsligt material. Barlow menar att detta är etiska problem som sällan diskuteras i förhållande till dokument som datakälla, även om de kan diskuteras i förhållande till andra typer av källor. De etiska svårigheterna exemplifieras med att läsa ingående beskrivningar om brott mot barn. Beskrivningarna lämnar intryck och att därefter hålla opartiskhet inför materialet är "omöjligt" (Barlow, 2015 s 381, egen översättning). Barlow menar att ett öppet förhållningssätt inför den egna reaktionerna samt forskningens riktning kan säkerställa en etisk nivå på forskningen. Barlow exemplifierar hur det dessutom kan vara oetiskt att exempelvis titta på visst typ av material, vissa dokument, som inte tillför direkt information till studien. Att titta på sådant material kan potentiellt skada författaren både som forskare och privatperson (Barlow 2015).

En annan etisk risk med dokument som datakälla är att, för oss precis som i Barlows exempel, författaren får överdriven empati för personerna i materialet. Barlow (2015) belyser att ett reflexivt och öppet förhållningssätt till den egna undersökningen är viktig i detta läget, och att författaren beskriver de egna känslorna inför materialet har vetenskapliga poänger. I vår studie har vi kommit i kontakt med känsligt material och ingående beskrivningar, om än inte i den utsträckningen som Barlow (2015) syftar på. Våra dokument innehåller varken ingående beskrivningar av brotten eller fotografier på skadorna, men samtliga utredningar innehåller ändå uppgifter om barn som offer för våld i nära relation i olika utsträckning. Vi har varit förberedda på och medvetna om de etiska, forskningsmässiga och personliga risker som funnits med användningen av materialet, vilket i sig har hjälpt oss i analysarbetet. För att hantera det känslomässiga materialet har vi pratat med varandra och endast fokuserat på det mer känslomässiga innehållet i kortare stunder åt gången. Samtidigt anser vi att som framtida socialarbetare är det nödvändigt att kunna hantera den typ av uppgifter som vi har använt oss av i studien.

ALLEA beskriver i en europeisk kodex för forskningsetik fyra principer för god forskningsetik. Den första är tillförlitlighet, något som i vår studie behandlats under rubriken tillförlitlighet. Den andra är ärlighet, där författarens egna öppenhet och objektivitet inför studien framhålls (ALLEA, 2018, s 4). Detta har vi även diskuterat i ovanstående stycken med hjälp av Barlow (2015). Den tredje punkten är respekt inför annan forskning, miljö och

samhälle. Respekten för miljö och samhälle har diskuterats, men bedömningen har gjorts att detta inte är av större relevans för vår studie. Den sista principen är ansvarighet för den egna forskningens konsekvenser (ALLEA, s 4), och vi har förbundet oss till att ansvara för vår studie från början och genom publiceringen. Vi har dessutom varken plagierat, fabricerat eller förfalskat någonting i denna studie, något som lyfts fram av ALLEA som oacceptabla beteenden inom forskning (2018, s 9).

Även vetenskapsrådet (2002) beskriver fyra etiska principer: samtyckeskrav, informationskrav, konfidentialitetskrav och nyttjandekrav. De tre första kraven är inaktuella för vår studie eftersom vi inte varit i kontakt med personerna som utgör delar av vår empiri. Det har därför inte funnits möjlighet att exempelvis hämta samtycke. Vårt material är insamlat av en tingsrätt, består av offentliga handlingar och det är därför tingsrättens ansvar att göra en etisk prövning innan de lämnar ut uppgifterna. Det vi gjort för att säkerställa att studien utförts på ett etiskt sätt är att vi har förhållit oss till nyttjandekravet. Det innebär att endast vi använt de uppgifter vi fått i forskningssyfte, utan att dela materialet med utomstående. Dessutom har vi, direkt när vi fick ut domarna och utredningstexterna, anonymiserat personuppgifterna genom att stryka över namnen och övriga personuppgifter. I följande text har vi även skrivit om namnen på de inblandade utifrån deras roll i familjen efterföljt av fiktiva namn på familjerna, exempelvis "Lillasyster Svensson" eller "Moder Skog".

Anonymisering av personerna i studien är absolut nödvändigt på grund av uppgifternas känsliga karaktär. Trots detta måste det nämnas att det finns etiska problem med anonymisering. Eldén (2020) beskriver att anonymisering bland annat kan riskera att ta grupper/individens berättelse ifrån dem och exkludera dem som grupp från narrativet. I vår studie har vi valt att döpa samtliga familjer till vanligt förekommande svenska efternamn. Detta gör att samtliga familjer anonymiseras, vilket är något som gör att kulturbundna företeelser hos familjen riskerar att osynliggöras, vilket i sin tur kan ha påverkat bedömningar i utredningen. Ett alternativt tillvägagångssätt hade varit att döpa familjerna till efternamn med samma ursprung som deras eget och också använda ett etnicitet och ras-kritiskt perspektiv. Intersektionella perspektiv är viktiga, men kräver mer tid för att inte kompromissa det kvalitativa djupet.

6. Resultat och analys

I kommande del presenteras den analys som gjorts av det inhämtade materialet i ljuset av Hesters treplanetsmodell (2011) samt de huvudsakliga observationer och slutsatser som framkommit genom analysen. Avsnitten är indelade utifrån de teman vi identifierat i materialet och vi har även skapat underrubriker utifrån våra koder för att skapa en röd tråd och underlätta läsandet för läsaren. Våra teman som utgör rubrikerna är våld, föräldrars samarbete, föräldraförmåga och barnets mående.

Empirin består av fem olika utredningstexter som nedan kommer analyseras. Dessa utredningar handlar om fem olika familjer med olika familjekonstellationer, varav familjens efternamn samt familjemedlemmarnas namn har anonymiserats och därmed döpts om. Familjerna återges som familjen Larsson, Lindgren, Skog, Björk och Sand.

6.1 Våld

Våld kan definieras på många olika sätt och innebär olika saker. I våra utredningstexter har vi hittat olika typer av fysiskt (men även psykiskt och materiellt) våld. Våldet är av varierande omfattning. Dock är detta något som vi inte valt fokusera särskilt på i denna uppsats. I utredningstexterna finns det uppgifter om våld mot både föräldrar och barn, men gemensamt för uppgifterna om våld är att det utspelar sig inom familjen. Vi har delat upp begreppet våld utifrån två olika koder vi hittat inom vår tematisering våld. Den första är våldets påverkan på barnet, följt av ansvar för att skydda barnet mot våld.

6.1.1 Våldets påverkan på barnet

Även om våldets karaktär skiljer sig åt mellan de flesta av utredningarna finner vi våldets påverkan på barnet som en gemensam nämnare i majoriteten av utredningarna. Detta kommer bland annat till uttryck i samband med att utredarna redogör för att det förekommit våldsamma situationer mellan föräldrarna i familjen Björk:

Barnen uppger att de har uppfattat mycket bråk mellan föräldrarna när de levde tillsammans. Vi utredare uppfattar att Storebror och Lillebror är tyngda av föräldrarnas konflikt i samtal med oss.

Att barn blir tyngda av sina föräldrars konflikt är inget ovanligt. Vanliga symptom för barn som upplevt våld beskrivs vara bland annat magont, självanklagelser och en känsla av skuld och skam (Janson, 2010, s. 6, 7). Utredarna sätter här barnen i centrum då de fokuserar på hur barnen uppfattat och påverkats av föräldrarnas bråk. Denna bedömning befinner sig på Hesters (2011) barnskydds-planet där det centrala fokuset ligger på barnets bästa och att skydda barnet från att fara illa. Det framkommer även på barnskydds-planet att barn riskerar att få emotionella skador av att bevittna brott, något som återfinns i utredarnas bedömning av att barnen är tyngda av föräldrarnas konflikt.

Möjliga konsekvenser av att barn upplever våld i hemmet tas vidare upp av socialarbetarna i familjen Skogs fall. Våld diskuteras både i enskilt samtal med Fader Skog samt enskilt samtal med Moder Skog. Deras historier skiljer sig åt då Moder Skog uppger att Fader Skog utsatt henne för diverse våldshandlingar, något som Fader Skog nekar till. Socialarbetarna gör dock bedömningen att framtida våld inte kan uteslutas vilket utgör en risk för den gemensamma sonen:

Bedömning kunde inte göras om huruvida Sonen bevittnat våld eller inte. Det kunde inte heller fastslås eller dementeras om Moder blivit utsatt för våld av fadern. Om Sonen bevittnat våld är det skadligt för honom och han riskerar att skadas i sitt känsloliv dr han kan visa tecknen på oro, ångest, samt aggressivitet.

De potentiella risker utredarna uppger finnas för Sonen Skog som ett resultat av att ha bevittnat våld styrks vidare av MFOF (2018). Detta då oro, ångest och aggressivitet måste anses vara psykologiska förhållanden som kan resultera i problem för den enskilde inom "hälsa, utveckling, anpassning eller beteende" och därmed utgöra en risk för barnets hälsa och utveckling (2018, s. 9). Att barn som bevittnat våld riskerar att få emotionella skador tas vidare upp av Hester (2011) på barnskydds-planet, där fokuset ligger på att skydda barnet från att fara illa. Tidigare forskning pekar på att en vanlig uppfattning gällande barn som bevittnat våld är att de inte tar skada av våldet så länge de inte utsätts för det direkta våldet (Jaffe et al, 2003). Bedömningen i familjen Skogs fall går dock åt det motsatta hållet då utredarna, trots motstridiga uppgifter gällande huruvida våld de facto förekommit eller inte, är tydliga med att det är skadligt för Sonen Skog att bevittna våld. En bedömning som måste anses vara ett skydd för Sonen Skog då socialarbetarna varken underminerar eller bortser från

det faktum att Sonen Skog kan ha bevittnat våld och de potentiella risker för Sonen Skogs välmående som följer.

Bedömningen i familjen Skogs fall skiljer sig från familjen Lindgren. Där lyfts våld fram tidigt i utredningen, men inte som en del av bedömningen av barnets risk och skydd och inte heller utifrån våldets påverkan på barnet. Uppgifter om våld lyfts fram som utdrag ur tidigare utredningar, men även i vårdnadsutredningen framkommer fler uppgifter om våld. I bedömningen av socialarbetaren framkommer inte en analys av hur Lillebror Lindgren kan tänkas påverkas av våldet, utan bedömningen görs kring Lillebror Lindgrens framtida påverkan och behov av stöd:

Då vi inte kan se att föräldrarnas konflikt är av övergående karaktär är det vår uppfattning att det kommer krävas att Lillebror lär sig förhålla sig till sin situation /.../ Det är möjligt att Lillebror kommer behöva stöd av utomstående för att handskas med detta.

I denna bedömning av socialarbetarna är det tydligt att fokuset ligger i framtiden, och inte utifrån hur våldet kan ha påverkat, och kan komma att påverka, Lillebror Lindgren. Våld benämns inte som en faktor, utan blir endast sammanfattat som föräldrarnas konflikt. Denna bedömning befinner sig på kontaktplanet, som utspelar sig efter föräldrarnas separation, där det finns antydningar på att våldet lämnas i det förflutna och att fokuset läggs på framtiden. Våldets effekter har ingen naturlig plats på kontaktplanet (Hester 2011). Att våldet dessutom benämns som föräldrarnas konflikt (och inte konflikter/våld i familjen) kan tyda på vad Jaffe et al. (2003) beskriver om att våld i nära relation ofta beskrivs som ett problem mellan två vuxna, när barnen i själva verket också påverkas av konflikten.

6.1.2 Ansvar för att skydda barnet mot våld

Vem som bedöms vara ansvarig för våldet skiljer sig från utredning till utredning, detsamma gäller vem som bedöms vara ansvarig för att skydda barnet mot våld. I fallet om familjen Sand framkommer det till exempel en tydlig bedömning av ansvarsfördelningen:

Modern har ett ansvar att skydda barnen från situationer där det kan uppstå bråk och våld, vilket hon inte lyckas med när hon släpper in fadern i sitt hem /.../ Självfallet är

det dock den våldsutövande föräldern som får anses vara primärt ansvarig om barnen far illa.

Här beskrivs det att Fader Sand ska ses som primärt ansvarig, samtidigt som Moder Sands ansvar att skydda Barnen Sand beskrivs som inte fullgjort. På barnskydds-planeten lyfts det fram att modern ofta konstrueras som primärt ansvarig för att skydda sina barn, ofta genom att lämna fader. Barnskydds-planetens fokus på modern som beskyddare innebär att fadern inte konstrueras som den huvudsakliga ansvarsbäraren (Hester 2011). Moder Sand beskrivs fortsättningsvis som ansvarig för att barnen har utsatts för våld, trots att det är Fader Sand som är våldsutövare:

Det finns uppgifter om från moder och barnen om hot och våld /.../ utifrån moderns uppgifter om kvarstående kontakt och fysiska möten med fadern, finns det risk för att barnen kommer fortsätta uppleva liknande situationer.

Här syns än en gång hur Moder Sand beskrivs utsätta barnen för en risk genom sin kontakt med Fader Sand. Trots att det uttryckligen står i utredningen att fadern ska ses som den primärt ansvarige följer inte resonemangen den logiken, vilket framgår i ovanstående citat. Även tidigare forskning visar att kraven på mödrar ofta ställs högre än kraven på fäder, och att vid våld från en fader blir modern ofta hårt straffad på grund av att hon misslyckats med att skydda sina barn (Walker 2017).

Ovanstående citat visar även att bedömningen ligger på Hesters barnskydds-planet, där modern uppmuntras till att bryta kontakt med fader eftersom det ses som det mest effektiva sättet att skydda barnen på. Hester lyfter dock fram att en sådan separation mellan moder och fader kan innebära stora risker. Även om modern här kritiserar för den kvarstående kontakten med fader, som innebär risker för barnet, finns det ingenting som garanterar att situationen skulle bli lättare för barnen ifall modern inte hade kontakt med fadern. Enligt Hester (2011) är bedömningen att modern inte ska ha kontakt med fadern ofta kontraproduktiv då den bland annat kan sätta barnet i en ännu farligare situation än den pågående. Något som måste anses vara en klar risk för barnet. Även Jaffe et al. (2003) lyfter fram att våld både kan fortsätta och öka efter en separation. Trots detta görs bedömningen att moderns kontakt med fader är negativ, något som enligt Hester (2011) är på grund av professionellas brist på kunskap och förståelse för moderns och barnets situation.

Till skillnad från ovanstående finns det motstridiga uppgifter om modern som beskyddare och fadern som endast delvis ansvarig för våld. Detta sker i två utredningar där moder är våldsutövare: familjen Larsson och familjen Björk. Det innebär att den könsbestämda fördelningen i Hesters treplanetsmodell inte kan appliceras som den är tänkt. I utredning om familjen Björk beskrivs föräldrarna som gemensamt ansvariga för konflikterna, men våldet beskrivs inte som direkt avgörande:

Konfliktnivån mellan föräldrarna har under utredningstiden varit hög. Det har tidigare förekommit situationer med våld, modern har polisanmälts för våld mot fader vid mer än ett tillfälle.

Här beskrivs det att konfliktnivån varit hög, samtidigt som Modern Björk beskrivs som våldsutövare. Detta följs i efterföljande stycke med:

Vi uppfattar fadern och modern som två mycket olika personer /.../ Detta kräver att föräldrarna har förmåga att acceptera varandras olikheter utan att lägga en värdering i detta.

I utredningen om familjen Björk beskrivs Moder Björk som våldsutövare, men bedömningen blir att föräldrarna borde acceptera varandra och deras olikheter. Vidare bedömning om våldet görs inte i utredningen. I bedömningen läggs alltså ansvaret för lösningen på båda föräldrarna när modern är våldsutövare. Detta i kontrast till att modern ses som ansvarig när fadern är våldsutövare. Detta går emot vad Walker (2017) beskriver om att mödrar ofta har högre ställda krav på sig än fäder, även om Walker beskriver en kontext där fadern är våldsutövare, eftersom Moder Björk inte beskrivs som ansvarig för varken våldet eller barnskyddet. Hester (2011) nämner att både kvinnor och män kan utöva våld men att mäns våld är värre gällande "omfattning, svårighetsgrad och påverkan" (2011, s. 840 egen översättning).

Samtidigt beskriver Dyregrov att det är en risk för barn att utsättas för våld av en familjemedlem (Dyregrov 2018, s. 87), något som varken är könsbestämt eller tyder på att våldet på individnivå skulle påverkas av könet på förövaren. Att tillägga här är även att samma lagrum reglerar barns rätt att inte bevittna eller uppleva våld oavsett vem förövaren är

(Föräldrabalken kap 6 § 2a). Även i familjen Larsson syns uppgifter som nyanserar bilden av moderns ansvar för våldsutövning och att skydda barn. Uppgifter om våld i fallet Larsson kretsar kring mammans våldsutövande, både mot personer utanför den direkta familjen Larsson och mot Dotter Larsson:

Det har funnits misstanke om att Dotter ska ha blivit utsatt för våld av mamma, vilket är en misstanke som är nedlagd. Däremot är mamma dömd för misshandel och olaga hot mot Dotters moster, vilket är en händelse som Dotter bevittnat /.../ Det går inte att utesluta att Dotter kan komma att utsättas för ytterligare våldshändelser hos mamma men sannolikheten är liten. Det är viktigt att föräldrarna skyddar Dotter från att bevittna våld och att hamna i otrygga situationer.

I likhet med utredning om familjen Björk lyfts våldet fram men får inte en avgörande roll i riskbedömningen, trots fastställande att våldet har inträffat. Även här syns det hur föräldrarna tillskrivs gemensamt ansvar för barnskydd. Hester (2011) beskriver ett "svart hål" där kvinnor och barn kan hamna när de olika planeterna inte möts. På våld i nära relationer-planet är våldet könsbestämt, och på barnskydds-planet lyfts modern fram som ytterst ansvarig för barnskydd från en våldsutövande fader (Hester 2011). I de fall där modern är våldsutövare kan därför ett svart hål skapas där fadern inte övertar rollen som beskyddare, på samma sätt som kvinnor förväntas göra i fall där fadern utövar våld. I fallet med mödrar som våldsutövare tillskrivs den andre föräldern, till skillnad från fäder som våldsutövare, inte ett särskilt ansvar att skydda barnet.

Det kan vara föreställningar om våldets karaktär, eller mer generella föreställningar om kvinnor och män, som skapar uppfattningar om att män skulle vara sämre omsorgspersoner/beskyddare, eller att våld utfört av kvinnor skulle vara mindre allvarligt våld. Tanken kring modern som beskyddare, och som allierad med barnet, är genomgående i mycket forskning (Hester 2011, Jaffe et al 2003, Meier 2020). När en moder är våldsutövare, och därmed går emot de förväntningar och föreställningar som finns kring mödrar, kan fallet tänkas bli värre. I vår studie ser vi dock snarare hur våldsutövande mödrar får en likvärdig föräldraroll som fäderna avseende skydd för barnet, vilket kan bero på att tankar kring mödrar som omhändertagande och snälla finns kvar, även om tidigare handlingar inte styrkt detta. Ännu en faktor som kan spela roll är hur manliga förövare antas vara och hur allvarligt våldet anses. Kanske grundar sig bedömningarna i vad Hester beskriver som att mäns våld är

värre avseende “omfattning, svårighetsgrad och påverkan” och på så sätt tas inte kvinnors våldsutövning på liknande allvar (2011, s. 840 egen översättning).

6.2 Föräldrarnas samarbete

Ytterligare en centralt återkommande del i utredningstexterna är frågan gällande föräldrarnas förmåga att samarbeta. I flera av utredningarna anses föräldrarnas förmåga att samarbeta en ha en avgörande roll i utredarnas bedömning om vem som bör tillskrivas vårdnaden.

Föräldrarnas förmåga att samarbeta kan därmed utgöra både ett skydd och en risk för barnet, beroende på hur samarbetet ser ut. Betydelsen av föräldrarnas samarbete tydliggörs i familjen Björks fall, där Moder Björk och Fader Björk har gemensam vårdnad om deras tre barn och utredarna uppger följande:

En gemensam vårdnad förutsätter ett någorlunda gott samarbete mellan två föräldrar
/.../ Föräldrarna har sedan separationen haft samarbetsproblem av den art som skulle
kunna föranleda att en enskild vårdnad vore aktuell.

Vid beslut om ändring i vårdnad ska särskilt avseende bland annat fästas vid huruvida föräldrarna klarar av att mötas i frågor kring barnet samt sätta barnets behov i främsta rum (FB, 6 kap 5§), vilket, som ovanstående citat antyder, kräver ett någorlunda gott samarbete mellan föräldrarna. Utredarna gör bedömningen att det kan vara aktuellt med en förändring i vårdnaden som följd av föräldrarna Björks bristande samarbetsförmåga, en bedömning som ska spegla vad utredarna anser vara i enlighet med barnen Björks bästa. Bedömningen utredarna gör befinner sig på Hesters (2011) barnskydds-planet där just barnets bästa och att skydda barnet från att fara illa är det centrala. Moder Björk och Fader Björk beskrivs varken kunna mötas i frågor som rör barnen eller ta ett gemensamt ansvar för barnen Björk, något som tyder på att föräldrarna har svårt att sätta barnets bästa före deras pågående konflikt. Utredarnas bedömning går vidare mot Hesters (2011) kontakt-planet, där familjen förväntas klara av att mötas i frågor kring barnen och samarbeta utan inblandning från samhällets sida. Istället för att applicera ett framtidsfokus och låta föräldrarna Björk hantera konflikten på egen hand föreslår utredarna en ändring i vårdnaden, vilket tyder på att bedömningen befinner sig på barnskydds-planet snarare än kontakt-planet.

Vikten av föräldrarnas samarbete belyses ytterligare i familjen Larssons fall där utredarna lägger stor vikt vid föräldrarnas förmåga att samarbeta. Det framkommer i utredningen att både Moder Larsson och Fader Larsson anser att deras samarbete inte fungerar tillräckligt bra för att de ska ha gemensam vårdnad om Dotter Larsson. Utredarna gör trots detta följande bedömning:

Föräldrarna har visat att de faktiskt kan samarbeta och föra sig framför Dotter, det spelar ingen roll att föräldrarna anser att det endast är ett spel, för uppenbarligen fungerar deras spel och Dotterns behov sätts i första rum. Jag bedömer att det saknas grunder för att ändra vårdnaden kring dottern. Det bästa för Dotter är att vårdnaden fortsätter vara gemensam.

Utredarna förhåller sig här till lagen och föräldrabalkens 6 kap. 5§. Detta gällande att särskilt avseende ska fästas vid huruvida föräldrarna har förmåga att sätta barnets behov i första rum eller inte (Föräldrabalken, 6 kap 5§) vilket är ett klart skydd för barnet. Utredarnas bedömning i familjen Larssons fall befinner sig både på Hesters (2011) kontakt-planen samt barnskydds-planeten. Detta då det bästa för barnet anses vara att föräldrarna har en god förmåga att samarbeta samt att barnet har kontakt med båda sina föräldrar vilket återfinns på kontakt-planeten. De gör även bedömningen att föräldrarna har förmåga att sätta dotterns behov i första rum vilket återfinns på barnskydds-planeten. Trots att föräldrarna befinner sig i en konflikt bedöms Dotter Larsson vara skyddad från att påverkas negativt av denna, något som minskar sannolikheten för att Dotter Larsson ska fara illa (MFOF, 2018). Vikten som läggs vid föräldrarnas samarbete resulterar i att föräldrarnas konflikt inte anses utgöra en risk för Dotter Larsson. Detta då bedömningen landar i att föräldrarnas samarbete är av sådan art att det utgör ett skydd för Dotter Larsson från att fara illa av konflikten.

6.2.1 Samarbete över barnskydd

Det är vanligt att den som inte bedöms vara samarbetsvillig kritiseras för detta, oavsett om det är denne själv som uppger sig ha blivit utsatt för våld eller anklagas för att ha varit våldsam. Ett exempel på detta är familjen Björk där Moder Björk är den part som anklagas för att ha varit våldsam men också för att vara den som försvårar samarbetet med Fader Björk. Utredarna uppger följande:

Vi uppfattar också att modern på många sätt försvårar samarbetet mellan föräldrarna då hon undviker kontakt med fadern och inte underlättar för honom att ha kontakt och samverka med henne /.../ Om samarbetsvårigheterna skulle fortsätta bedömer vi, utifrån vad som har framkommit i den här utredningen, att fadern är den som bäst skulle axla ansvaret som ensam vårdnadshavare.

Beroende på om utredarna befinner sig på Hesters (2011) kontakt-planet eller barnskydds-planet kan utfallet för i vilken utsträckning barnet blir skyddat skilja sig åt. I familjen Björks fall måste det sägas att utredarna befinner sig på barnskydds-planet då de tar utgångspunkt i vem av föräldrarna som kan "axla ansvaret som ensam vårdnadshavare" bäst, vilket måste anses vara i enlighet med att sätta barnets behov i centrum. Vikten som läggs vid ett fungerande samarbete och kritiken som följer gentemot den förälder som anses brista i sin samarbetsförmåga är dock inte helt oproblematiske. Tidigare forskning pekar på att det inte är ovanligt att uppgifter om våld förminskas och bortförklaras i de fall uppgifterna kommer från en kvinna, ett utfall som inte beskrivs vara detsamma när det är mannen som uppger sig ha blivit utsatt för våld (Walker 2020). Detta exemplifieras i jämförelser mellan familjen Björk och familjen Skog, då det går att utläsa en distinktion mellan vem av föräldrarna som blir ansvarsbärande för att se till att samarbetet dem emellan fungerar, beroende på om det är modern eller fadern som är våldsutövare.

Det är som tidigare nämnts tydligt i utredningstexterna att det ställs högre krav på modern som barnets främsta beskyddare än vad det gör på fadern, något som återfinns på Hesters (2011) barnskydds-planet. Detta tydliggörs bland annat på så sätt att utredarna i familjen Björks ärende, där Moder Björk anklagas för att ha varit våldsam, gör bedömningen att en ändring i vårdnaden kan vara aktuell på grund av att den våldsutövande föräldern brister i sin samarbetsförmåga. Samtidigt gör utredarna i familjen Skogs ärende, där Fader Skog anklagas för att ha varit våldsam, bedömningen att det är den våldsutsatta föräldern som är ansvarsbärande för att se till att samarbetet mellan föräldrarna fungerar. Det är även den förälder vars samarbetsförmåga ifrågasätts:

Med hänvisning till riskbedömning gällande våld och bortförande bedömer utredarna att det är för Sonen Skogs bästa att modern ges fortsatt ensam vårdnad, under förutsättning att modern tar ansvar som vårdnadshavare. I dagsläget brister modern i

att informera fadern om det som rör Sonen Skog och det finns risk att fadern utesluts ut Sonen Skogs liv utifrån moderns agerande.

Bedömningen som görs i familjen Skogs fall gällande föräldrarnas förmåga att samarbeta befinner sig, till skillnad från familjen Björks fall, på Hesters (2011) kontakt-planet. Det är tydligt att utredarna lägger vikt vid ett välfungerande samarbete mellan föräldrarna, oavsett konflikter som ligger bakåt i tiden. Tidigare forskning visar på att det i vårdnadstvister där det förekommer uppgifter om våld inte är ovanligt att våldets betydelse och påverkan på barnet övertrumpas av en god kontakt med den potentiellt våldsutövande fadern (Macdonald 2017). I familjen Skogs fall är det tydligt att utredarna lägger stor vikt vid Moder Skogs förmåga att samarbeta med Fader Skog för att främja kontakten mellan Fader Skog och Sonen Skog. Det faktum att Moder Skog under utredningen uppgett att hon blivit utsatt för våld från Fader Skog, vilket Sonen Skog uppges ska ha bevittnat, tas inte i beaktning i detta sammanhang. Utredarnas bedömning går vidare mot vad Walker (2020) uppger gällande att en våldsutövande förälder snarare borde bevisa än motbevisa sin föräldraförmåga, något som hamnar i skymundan då ansvaret för ett välfungerande samarbete läggs på den våldsutsatta snarare än på den våldsutövande föräldern.

Som tidigare beskrivits är det inte ovanligt att det är den våldsutsatta modern som återkommande beskrivs vara den som bör skydda barnet från den våldsamma föräldern. Detta tydliggörs i familjen Skogs fall där ansvaret för ett välfungerande samarbete föräldrarna emellan framförallt läggs på Moder Skog. Samtidigt kan den våldsutsatta förälderns förmåga och/eller vilja att samarbeta med den våldsutövande föräldern vara avgörande för huruvida denne tillskrivs eller får behålla vårdnaden om barnet. Även detta exemplifieras i familjen Skogs fall där en god samarbetsförmåga från Moder Skogs sida beskrivs vara en förutsättning för fortsatt ensam vårdnad om Sonen Skog, detta trots uppgifter om våld från faderns sida. Vikten som läggs vid föräldrarnas samarbete kan därmed utgöra en risk för barnet i fråga, detta då barnets behov av skydd kan övertrumpas av föräldrarnas förmåga att samarbeta.

6.2.1 Parental alienation

Parental alienation innebär att en förälder saboterar för den andre föräldern för att träffa sitt barn. Det kan också innebära att en förälder påverkar barnet till att inte längre vilja träffa den andra föräldern. Parental alienation innebär svårigheter i samarbetet, men framförallt skapar det svårigheter för barnet att ha en "nära och god kontakt" med båda föräldrarna (FB kap 6 §

2a). Parental alienation används ofta som ett motargument för våldsutövaren mot den andra föräldern (Walker 2020, Meier 2020, Sheehy & Boyd 2020). Enligt tidigare forskning är anklagelser och resonemang om parental alienation vanliga i vårdnadstvister och kan ofta få stor genomslagskraft (Meier 2020, Sheehy & Boyd 2020). Parental alienation är dock inte ett erkänt fenomen, och baseras på ovetenskapliga grundantaganden (Walker 2020). Utredningstexterna i denna studie använder sig inte av begreppet parental alienation. Trots detta har vi identifierat resonemang som går att koppla till samma logiker och resonemang. Till exempel, Fader Skog uppges ha utövat våld gentemot Moder Skog, och i utredningen ställer sig utredarna kritiska till Moder Skogs agerande:

Modern pratar ideligen om hur illa fadern har behandlat henne och Sonen framför Sonen och det kan påverka honom mer negativt än hon verkar förstå. /.../ Hon ansvarar för att söka den hjälp hon behöver /.../ På så sätt utsätts Sonen inte för ytterligare negativ påverkan om fadern och sitt ursprung. /.../ För att Sonen ska kunna få utveckla och på egen hand utforska sin relation med fader, så behöver modern på ett positivt och motiverande sätt hjälpa Sonen i det.

Här syns det hur Moder Skog, möjligen omedvetet, har alierat Fader Skog genom att tala illa om honom och på så sätt påverkat Sonen Skogs uppfattningar. Citatet belyser hur ett samarbete krävs för att tillgodose barnet rätt till en nära och god kontakt med sin förälder, och hur parental alienation kan skapa problem. Samtidigt går det inte i utredningen att läsa någonting som tyder på att tendenserna till parental alienation skulle underminera uppgifterna om våld, något som tidigare forskning visat på (Meier 2020, Sheehy & Boyd 2020). Parental alienation beskrivs snarare som en parallell och underordnad process till våldet, eftersom anklagelserna om parental alienation används som förslag på förbättring av samarbete snarare än risk för barnet.

Parental alienation är som tidigare nämnt ofta åberopat av den våldsutövande föräldern, men det finns exempel på när parental alienation väger tungt när våldsutövaren är den som utgör det största hindret gällande samarbete. Det syns i familjen Björk:

Fadern har en större förståelse för barnets behov av en nära och god relation av den andre föräldern än vad modern har. /.../ Modern ser sig som en viktigare förälder än fadern. Vi uppfattar att modern har svårigheter att förstå och acceptera barnens behov

av att ha en nära och mer omfattande relation med sin far. /.../ Om samarbetsvårigheterna skulle fortsätta bedömer vi /.../ att fadern är den som bäst skulle axla ansvaret som ensam vårdnadshavare.

I ovanstående exempel är Moder Björk både våldsutövare och har svårigheter att tillgodose barnets relation till båda föräldrarna, vilket kan påverka bedömningen. Enligt tidigare forskning är domstolar mer troliga till att se till barnets rätt till kontakt med båda föräldrarna än uppgifter om våld, och på så sätt visar forskningen på att parental alienation anses väga tyngre än upplevelser av våld (Sheehy & Boyd 2020, Meier 2020). Samtidigt har teorin om parental alienation fått kritik som ovetenskaplig och forskningen pekar på att våldsutsatthet borde väga tyngre (Walker 2020). Hesters barnskydds-planen beskriver en mellanväg, och lägger stor vikt vid att barnet kan komma att ta skada av våld i hemmet, samtidigt med ambitionen att skapa väl fungerande samarbete mellan föräldrar (Hester 2011).

Sammanfattningsvis tyder tidigare forskning på att parental alienation ofta anses vara en tungt vägande risk för barnet, samtidigt som det inte alltid är för barnets bästa. I vårdnadsutredningar i denna studie finns det exempel på hur tendenser till parental alienation inte bedöms vara en så tungt vägande risk som tidigare forskning visar på, och även på hur den våldsutövande föräldern kan vara den som riskerar att alienera den andre föräldern. Att parental alienation inte endast används som ett argument av den våldsutövande föräldern skapar dessutom en mer nyanserad bild av begreppet. Slutligen är begreppet parental alienation inte använt i någon av utredningstexterna i denna studie, kanske på grund av att fenomenet inte är erkänt, men vi har ändå hittat resonemang som följer fenomenets logiker.

6.3 Föräldraförmåga

I enlighet med vad Socialstyrelsen (2011) uppger bör en vårdnadsutredning bland annat innehålla information gällande huruvida barnet får sina behov av omsorg och stöd uppfylla eller inte. Utredningen ska även innehålla information gällande hur barnets relation till föräldrarna ser ut samt ifall föräldrarna bedöms vara lämpliga vårdnadshavare eller ej (2011, s. 26). I utredningarna går detta bland annat att utläsa som föräldrarnas föräldraförmåga, något som kan ses både som ett skydd och en risk för barnet i fråga. Ett tydligt exempel på där föräldraförmågan bedöms utgöra ett skydd för barnet är i familjen Larssons fall, där utredarna uppger följande:

Dottern har två engagerade föräldrar som vill hennes bästa. Dottern är trygg med och glad för båda föräldrarna.

Dyregrov (2018) och MFOF (2018) kopplar bland annat skyddsfaktorer till barnets föräldrar och deras beteende. MFOF redogör för att en skyddsfaktor på föräldranivå kan vara att barnet känner en trygg anknytning till sina föräldrar (2018), att barnet upplever en känsla av skydd och trygghet när hen söker sig till sin förälder (Broberg, Granqvist och Mothander 2020). Av citaten framgår att Dotter Larsson får sina behov av omsorg och stöd uppfyllda samt att hon har en god och nära relation till båda sina föräldrar, vilket är ett skydd för barnets hälsa och välmående. Föräldraförmågan befinner sig vidare på Hesters (2011) barnskydds-planet, vilket också innebär ett klart skydd för barnen. Detta då föräldrarna, trots samarbetsvårigheter, klarar av att tillgodose barnens behov samt sätta barnens bästa i första rum, trots att det förekommer uppgifter om våld.

6.3.1 Bristande föräldraförmåga

Att en bristande föräldraförmåga kan utgöra en risk för barnet framkommer vidare av familjen Sands utredningstext där både Dotter Sand och Sonen Sand uppger att de känt en rädsla för att träffa sin pappa. Det kan då inte påstås att Fader Sand tillgodosett barnens behov av trygghet och stöd och inte heller att barnen har en trygg anknytning till sin pappa (Broberg, Granqvist och Mothander 2020). Följande situation går att utläsa från ett utdrag ur socialregistret:

Fadern säger att han är rädd att han ska skada sig själv eller någon i familjen. Han uppger att han inte vill skada dem men har svårt att styra sina tankar. Fadern säger att “antingen dödar de mig eller jag dem”. Modern tackar nej till skyddat boende. Då socialsekreteraren i ärendet inte känner någon oro för moderns föräldraförmåga avslutas utredningen utan insats.

Här exemplifieras hur föräldraförmågan kan utgöra både en risk och ett skydd. Fader Sand brister i sin föräldraförmåga på ett sådant sätt att det utgör en risk för Dotter Sand och Sonen Sands hälsa och välmående, detta då det de facto är Fader Sand som uttalar hot gentemot resten av familjen (Dyregrov 2018). Det är även tydligt hur utredarna gör bedömningen att modern besitter en så pass god föräldraförmåga att den utgör ett skydd för barnen Sand, och

därmed finns det inte något behov för vidare insats från samhällets sida. Moder Sands föräldraförmåga samt utredarnas bedömning befinner sig på Hesters (2011) barnskydds-planet där modern ses som en extra viktig del i att skydda barnet från att komma till skada. Det är vidare tydligt hur utredarna gör bedömningen att modern besitter en så pass god föräldraförmåga att hon är kapabel till att kompensera för faderns bristande föräldraförmåga.

Familjen Sands fall pekar även på hur förväntningarna på föräldraförmåga krockar mellan Hesters (2011) barnskydds-och kontakt-planet. Detta då det på kontakt-planet inte finns något fokus på tidigare konflikter och hur detta påverkat barnet vilket blir problematiskt i Familjen Sands fall då fadern tydligt brister i sin föräldraförmåga. Fader Sands bristande föräldraförmåga exemplifieras bland annat då båda barnen uppger att de upplevt jobbiga situationer kopplade till sin pappas aggressiva beteende. Detta bland annat genom att de de facto bevittnat när Fader Sand utövade våld mot Moder Sand, varav barnen måste anses ha haft en sådan närhet till våldet att det utgör en risk för deras hälsa och välmående (Dyregrov 2018).

På kontakt-planet ligger det inte heller något fokus på att den våldsutövande föräldern bör göra en förändring gällande sitt föräldraskap, vilket återfinns på barnskydds-planet. En bristande föräldraförmåga problematiseras alltså inte på kontakt-planet, vilket ifrågasätts av tidigare forskning som pekar på att en förälder snarare borde bevisa än motbevisa sin föräldraförmåga (Walker 2020). Istället ligger fokus på framtiden och en presumtion återfinns gällande att barnet gynnas av att ha umgänge med den förälder den inte har sitt stadigvarande boende hos. Detta oavsett tidigare konflikt och dess påverkan på barnen, vilket i familjen Sands fall resulterat i tillfällen då barnen känt en rädsla för Fader Sand, något som utgör en klar risk för barnens hälsa och utveckling.

Samtidigt ligger fokuset på barnskydds-planet på att skydda barnet från våld och se till att barnet är i säkerhet. Här återfinns även en central tanke gällande att den våldsutövande fadern ska förändra och förbättra sin föräldraförmåga för att kunna tillgodose barnets behov. Detta kan inte påstås vara uppnått när både Sonen Sand och Dotter Sand upplevt en rädsla vid umgänge med Fader Sand, vilket är i enlighet med tidigare forskning som pekar på att umgängespresumtionen snarare bidrar till en risk för att barnet tar skada än att barnet gynnas av situationen (Macdonald 2017). Som ett resultat riskerar barnet att bli oskyddat i relation till sin förälder när föräldraförmågan är låg men umgängespresumtionen hög.

6.4 Barnets mående

Att utsättas för våld i nära relation är en risk för barns hälsa och utveckling (Dyregrov 2018, Andershed & Andershed 2019). Det finns många exempel i utredningstexterna på möjliga konsekvenser av våldet som påverkat barnens hälsa. I utredningstexterna förekommer bland annat magont, koncentrationssvårigheter, sömnlöst och andra möjliga psykosomatiska problem. I familjen Lindgren ser vi till exempel följande:

Sonen beskrivs som en kille med koncentrationssvårigheter och som har svårt att fokusera på en sak i taget. Det finns inga belägg för att detta har med föräldrarnas konflikt att göra men det är sannolikt att det hänger ihop helt eller delvis.

Det är tydligt att fastställandet av riskernas effekter inte är möjlig på individuell nivå, och att en risk aldrig kan garantera ett visst utfall (Dyregrov 2018). Samtidigt lyfter utredningarna fram flera möjliga konsekvenser av våld i hemmet för barnets mående, som tillsammans skapar en helhetsbild av hur barns mående kan utgöra risker. Citatet går även att koppla till barnskydds-planeten (Hester, 2011), där barnets emotionella skador lyfts fram som konsekvenser för våldet. På barnskydds-planeten anses barnet inte enbart ta skada av våldets direkta skeende utan våldet ses kunna påverka barnet negativt även personligt. Både utredningarnas bedömningar av barnets hälsa och barnskydds-planetens breda definition av våldets konsekvenser stämmer med tidigare forskning. Jaffe et al. (2003) beskriver hur barn inte skyddas från våld, ifall de professionella inte inser de konsekvenser som våldet medför. På så sätt ger Hesters barnskydds-planet (2011) och Jaffe et al. (2003) en tydlig bild av att våld mot barn ska ses som allvarliga hot mot barnets hälsa, vilket vår empiri visar att det i många fall även görs.

6.4.1 Barnets motståndskraft

Barnets eget mående kan enligt Dyregrov också innebära ett skydd, som en krockkudde mot våld och andra utmaningar som barnet möter (2018). Exempel på ett sådant skydd hos barnets eget mående återfinns hos Lillasyster Larsson:

Vi uppfattar Lillasyster som som betydligt mer sorgfri än sina syskon. Hon dansar nästan in i rummet /.../ Vi uppfattar Lillasyster som en ganska obekymrad 4-åring, hon har lätt för att tala med oss och hon tar stor plats i rummet.

I citatet lyfts Lillasyster Larssons personliga egenskaper fram, vilka anses utgöra ett skydd och därmed resistens för konflikter och våld i hemmet. Dyregrov beskriver att exempel på skydd kopplade till personen själv kan vara att barnet är extrovert och har god psykisk hälsa (2018). Lillasyster Lindgren upplevs vara extrovert, förhållandevis sorgfri och obekymrad, vilket skulle tyda på att hennes personlighet utgör ett skydd. Här syns tydligt hur barnets mående inte enbart utgörs av negativa konsekvenser av konflikter i hemmet, utan även anses ha potential att vara en tillgång för den egna utvecklingen.

Bedömningen här ligger på Hesters kontakt-planet (2011), där det faktiska våldet inte anses ha betydelse och överskuggas av ett framtidsfokus. Bedömningen gällande barns personliga resistens borde dock även lyftas i ljuset av Hesters (2011) barnskydds-planet och våld i nära relationer-planet. Hester (2011) beskriver att de tre planeterna har mycket att vinna på ökad förståelse och samarbete mellan varandra. På våld i nära relation-planet ses våldet som en brottslig handling som ofta hanteras inom rättsväsendet, och på barnskydds-planet ses våldet som något som barnet måste skyddas från. Tillsammans kan de tre planeterna skapa en bild av att våldet som barnet utsätts för inte kan förbises eller förklaras med att barnet till synes inte har tagit skada av våldet. Våldet kan inte endast ses som en bakgrundsinformation, utan även som en risk för och en brottslig handling mot barnet. Kanske innebär detta att barnets eget mående, eller resistens, inte bör ses som en faktor gällande barnets risker och skydd. Barnets mående har potential att förklara den nuvarande situationen, men inte att förutsäga konsekvenser. Dessutom, att väga barnets risker och skydd i barnets egna mående är ett sätt att bortförklara förövarens roll och välja att se förmildrande omständigheter. Dessa omständigheter är tillfälligheter (alltså barnets personliga förutsättningar) och i en risk och skyddsbedömning underminerar de indirekt barnets absoluta rätt till säkerhet och skydd. Att se, värdera och nästan rangordna barnets strategier att hantera våldet skapar även en situation där barnet får bära ansvar i situationen, istället för att ses som ett likvärdigt offer oavsett reaktion.

7. Diskussion

Med utgångspunkt i vårt syfte, att undersöka om och hur barns risk för och skydd mot att fara illa kommer till uttryck i familjerättsliga utredningstexter från vårdnadstvister där det förekommer uppgifter om våld, ämnade denna studie att besvara följande frågeställningar:

- Hur kan barnets föräldrar förstås som ett skydd för barnet utifrån utredningstexterna?
- Hur kan barnets föräldrar förstås som en risk för barnet utifrån utredningstexterna?
- På vilket sätt kan barnets behov av skydd tolkas vara uppfyllt utifrån utredningstexterna?
- På vilket sätt kan barnets utsatthet för risker tolkas utifrån utredningstexterna?

Flera av de risker och skydd som uppges i utredningstexterna kan innefatta samma fenomen, exempelvis att föräldrars samarbete och föräldraförmåga utgör en risk för barnet när samarbetet inte fungerar men utgör skydd för barnet när det är fungerande.

Tydligt framkommande i vårt resultat och analys är att det läggs stor vikt vid att modern utgör ett skydd för barn som upplevt våld samt att det är hon som fungerar som barnets primära omsorgsperson, vilket knyter an till den första frågeställningen. Det är framförallt moderns roll som är tydlig i beskrivningen av föräldrarna som skydd för barnet. Detta återkommer i kategorierna för våld, föräldrars samarbete samt föräldraförmåga där modern förväntas både skydda barnet från våld och kompensera för de brister som identifierats i barnets levnadssituation. Detta går att härleda till Hesters (2011) barnskydds-planen, som visserligen gör anspråk på att skydda barn men som trots detta ofta brister i att faktiskt lyckas skydda barnet.

Föräldrarna beskrivs vidare kunna utgöra en risk för barnet på olika sätt vilket är kopplat till den andra frågeställningen. Detta är bland annat, men inte enbart, våldsutövande fäder, när föräldrarna brister i sin föräldraförmåga eller när en förälder riskerar att försvåra barnets kontakt med den andre föräldern. Modern som våldsutövare beskrivs inte vara en risk för barnet på samma sätt som en våldsutövande fader.

Moderns särställning är dock inte helt oproblematiserad då rollfördelningen mellan mödrar och fäder blir ur balans när det är kvinnan som är våldsutövare. I vår uppsats ser vi exempel på där modern utsatt barn och fäder för våld, men varken i det empiriska materialet eller i treplanetsmodellen (2011) framkommer det att fäderna har ett ansvar för att skydda barnet

från den våldsutövande modern. Ett barn som utsätts för våld i hemmet där modern är våldsutövare beskrivs därmed inte behöva skyddas av sin fader på samma sätt som mödrar beskrivs behöva skydda barn från deras våldsutövande fäder.

Både urval av vår tidigare forskning och Hesters treplanetsmodell (2011) visar på barn och kvinnors utsatthet, i förhållande till våld i nära relation utav en manlig förövare. De strukturella och könsbundna mönster som finns i samhället är viktiga, samtidigt som strukturer inte alltid kan direktöversättas till ett konkret fall. I vår studie har vi sett ett behov av att vidga könsperspektivet gällande våld i nära relationer, som en följd av att vi i vårt material inte bara identifierat fäder som våldsutövare utan även mödrar. Dock kan Hesters teori om svarta hål förklara även detta (Hester 2011). Detta då Hesters egen teori om de tre planeterna inte kan ge förklaringsmodeller till hela vårt material, och på så sätt finns det svarta hål även i Hesters teori. Det svarta hålet är då moderns roll som våldsutövare och potentiell risk för barnet.

En annan viktig slutsats av studien, som knyter an till den tredje och fjärde frågeställningen, är att barnet riskerar att inte skyddas från våld i tillräcklig utsträckning och därmed bli fortsatt utsatt för risker. Slutsatsen här är alltså att barnet riskerar att inte få det skydd som barnet har rätt till. Barnet har ett behov, och en rättighet, av att inte bevittna eller utsättas för våld. I vår studie har vi sett att uppgifter om våld, och behov av att skyddas från detta, både bortförklaras och undermineras, i likhet med vad tidigare forskning pekar på (Jaffe et al. 2003, Walker 2020, Meier 2020, Sheehy & Boyd 2020, Macdonald 2017). I vår studie har vi exempelvis identifierat att barnets rätt till, och behov av, skydd kan underordnas föräldrarnas samarbete och barnets rätt till båda sina föräldrar. Även bedömningar gällande barnets egen motståndskraft riskerar att övertrumfa barnets rättighet att skyddas mot våld, eftersom barnets motståndskraft kan leda till föreställningar om att våldet inte har varit skadligt för barnet. I många fall ser vi hur bedömningarna av barnets skyddsbehov görs inom logiker för Hesters (2011) kontakt-planet, där umgängespresumtion och framtidsfokus leder till brister i att se barnets faktiska skyddsbehov. Detta innebär att barnet kan bli fortsatt utsatt för risker, eller våld, på grund av att deras behov av skydd inte tillgodoses.

Vi fann en aspekt av utredningstexterna som varken var förenligt med tidigare forskning eller vårt teoretiska ramverk men som ändå beskriver barnets risk och skydd, vilket var barnets nätverk. Kontinuerligt i utredningstexterna visar bedömningarna på att stabilitet och

kontinuitet i barnets nätverk är en viktig aspekt av barnets skydd. Nätverket lyfts dock aldrig fram i relation till det faktiska våldet, vilket innebär att vi inte kan avgöra hur bedömningen av barnets nätverk görs i förhållande till hur barnet anses skyddas från våld. Tidigare forskning som lyfts fram i denna studie har inte heller med barnets egna nätverk att göra, något som kan anses vara en lucka i forskningen om barnet i vårdnadstvister där det förekommer uppgifter om våld. Inte heller Hester (2011) lyfter fram barnets nätverk som en aspekt av våld i nära relation. Sammanfattningsvis ser vi att det läggs stor vikt vid barnets nätverk i bedömningen av barnets risker, skydd och behov. Trots detta utgår forskning endast från barnet och dess två föräldrar. En mer sammanvävd bild av barnets nätverk, utvidgad till andra viktiga omsorgspersoner (i hemmet eller viktig personal inom barnomsorgen) saknas därför i denna studie. Vi ser därmed ett behov av att i forskning tydligare lyfta fram betydelsen av barnets alla omsorgspersoner.

Referenslista

ALLEA – All European Academies (2018) *Den europeiska kodexen för forskningens integritet*. Reviderad utgåva. Berlin.

Andershed, Anna-Karin & Andershed, Henrik (2019). Risk- och skyddsfaktorer för normbrytande beteende bland unga: Att använda teori och forskning i praktiken. I *Barn och unga som begår brott eller riskerar att begå brott. Kunskapsstöd för socialtjänsten om att identifiera, utreda och bedöma behov*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Barlow, Charlotte (2015) Documents as ‘risky’ sources of data: a reflection on social and emotional positioning – a research note. *International Journal of Social Research Methodology*, 3 May 2016, 19(3): 377-384. DOI: 10.1080/13645579.2015.1051797

Barnombudsmannen (2012) *Signaler: våld i nära relationer: barn och ungdomar berättar*. Stockholm: Elanders. Tillgängligt på internet:

[<https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument/publikationer/signaler2012.pdf>]

Hämtat: 2022-05-05

Boreus, Kristina (2015) *Texter i vardag och samhälle. I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter. Handbok i kvalitativa metoder. 2., uppl.* Stockholm: Liber

Broberg, Anders, Risholm Mothander, Pia & Granqvist, Pehr (2020). *Anknytningsteori*. Andra utökade utgåvan. Stockholm: Natur & Kultur

Bryman, Alan (2008) *Samhällsvetenskapliga metoder. 2., uppl.* Malmö: Liber

Dyregrov, Atle (2010). *Barn och trauma: en handbok för föräldrar och professionella vuxna*. 2., uppl. Lund: Studentlitteratur

Eldén, Sara (2020). *Forskningsetik: vägval i samhällsvetenskapliga studier*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur

Forssell, Anna (2016). *Better safe than sorry?: quantitative and qualitative aspects of child-father relationship after parental separation in cases involving intimate partner violence*. Diss. (sammanfattning) Örebro : Örebro universitet, 2016

Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning (2002).

Stockholm: Vetenskapsrådet. Tillgänglig på internet:

[https://www.vr.se/download/18.68c009f71769c7698a41df/1610103120390/Forskningsetiska_principer_VR_2002.pdf] Hämtat 2022-05-05

Hester, Marianne (2011) The 'Three Planet Model': Towards an understanding of contradictions in approaches to women and children's safety in contexts of domestic violence. *The British journal of social work*. Vol. 41, No. 5 (JULY 2011), pp. 837-853.

Jaffe, Peter G, V Crooks, Clair & E Poisson, Samantha (2003) Common Misconceptions in Addressing Domestic Violence in Child Custody Disputes. *Juvenile and Family Court Journal*, Vol. 54, Issue 4 (Fall 2003): 57-68

Janson (2010) *Att fråga om våldsutsatthet som en del av anamnesen*. 1. uppl. Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) Tillgänglig på Internet:

[<http://nck.uu.se/kunskapsbanken/sokresultat-kunskapsbanken/?id=753&librisId=&swepubId=>] Hämtat: 2022-05-05

Lind, Rolf (2019). *Vidga vetandet: teori, metod och argumentation i samhällsvetenskapliga undersökningar*. 2., uppl. Lund: Studentlitteratur

Lindgren, Simon (2014) *Kvalitativ analys*. I: Hjerm, Mikael, Lindgren, Simon & Nilsson, Marco. *Introduktion till samhällsvetenskaplig analys*. 2., uppl. Malmö: Gleerup

Macdonald, Gillian S (2017) Hearing children's voices? Including children's perspectives on their experiences of domestic violence in welfare reports prepared for the English courts in private family law proceedings. *Child Abuse & Neglect* March 2017 65: 1-13 DOI: 10.1016/j.chiabu.2016.12.013

Meier, Joan S (2020) U.S. child custody outcomes in cases involving parental alienation and

abuse allegations: what do the data show? *Journal of Social Welfare and Family Law*, 2
January 2020, 42(1):92-105

NCK, Nationellt centrum för kvinnofrid (2021) *Barn som upplever våld*
[<https://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/barn-som-upplever-vald/barn-som-upplever-vald/>] Hämtat: 2022-04-04

NCK, Nationellt centrum för kvinnofrid (2010) *Att fråga om våldsutsatthet som en del av anamnesen*. 1. uppl. (2010). Uppsala: Tillgänglig på internet:
[[https://kunskapsbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/359/barn.pdf#__utma=1.1650463295.1646403644.1649237737.1649328205.5&__utmb=1.4.10.1649328205&__utmc=1&__utmz=1.1649328205.5.4.utmcsr=google|utmccn=\(organic\)|utmcmd=organic|utmctr=\(not%20provided\)&__utmv=-&__utmik=139459635](https://kunskapsbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/359/barn.pdf#__utma=1.1650463295.1646403644.1649237737.1649328205.5&__utmb=1.4.10.1649328205&__utmc=1&__utmz=1.1649328205.5.4.utmcsr=google|utmccn=(organic)|utmcmd=organic|utmctr=(not%20provided)&__utmv=-&__utmik=139459635)] Hämtat: 2022-04-07

Riskbedömning i utredningar om vårdnad, boende och umgänge: ett stöd för familjerättens handläggning. (2018). [Stockholm]: Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd

SFS 1949:381. Föräldrabalk

SOSFS 2006:12. Allmänna råd. Handläggning och dokumentation av ärenden som rör barn och unga. Socialstyrelsens författningssamling

Socialstyrelsen (2011) *Familjerätten och barnet i vårdnadstvister: uppföljning av hur 2006 års vårdnadsreform slagit igenom i socialtjänstens arbete*. Artikelnummer: 2011-11-40
[<https://docplayer.se/4427448-Familjeratten-och-barnet-i-vardnadstvister-uppfoljning-av-hur-2006-ars-vardnadsreform-slagit-igenom-i-socialtjanstens-arbete.html>] Hämtat: 2022-04-06

Sheehy, Elizabeth & B. Boyd, Susan (2020) Penalizing women's fear: intimate partner violence and parental alienation in Canadian child custody cases. *Journal of Social Welfare & Family Law*. Mar 2020, Vol. 42 Issue 1: 80-91.

Sveriges domstolar (2022) *Vårdnad, boende och umgänge*
[<https://www.domstol.se/amnen/familj/foraldrar-och-barn/vardnad-boende-och-umgange/>]

Hämtat: 2022-04-06

Unicef (u.å) Barnkonventionen [<https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#hela-texten>]

Hämtat: 2022-05-18

Walker, Lenore E A (2020) Nonjudicial Influence on Family Violence Court Cases, *American Behavioral Scientist* 2020, Vol. 64(12): 1749–1767

Åklagarmyndigheten (2021) Barnfridsbrott - nytt brott från och med 1 juli

[<https://www.aklagare.se/nyheter-press/aktuellt-pa-aklagarmyndigheten/barnfridsbrott-nytt-brott/>] Hämtat: 2022-04-04